

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

27

MART
1934

İÇİNDEKİLER:

KADRO.

Şevket Süreyya

» »

Dr. Vedat Nedim

İsmail Husrev

Yakup Kadri

M. Şevki

Burhan Asaf

Memleketin Büyük Kaybı

The New History Society Reisliği'ne

Açık bütçeden mütevazın bütçeye

Çimento sanayiinde Devletçilik

Beş senelik programın manası

Allah ve Şeytan

«Makinaların muhacereti» ne zeyl.

Harp sanayii

Rakkamların anlattığı sanayi

Oklar neyi gösteriyor.

Kronik.

— Memleketin büyük kaybı —

Doktor Reşit Galibin şahsında Türk milleti bir büyük evlâdını ve inkılâpçı Türk münevverliği, en enerjik ve en idealist şeflerinden ve mümessillerinden birini kaybetti. O bir meb'us mı idi? Bir vekil mi idi? Bir mütefekkir mi idi? Hayır! Onun bütün bu sıfatlarından üstün ve bütün bu sıfatlarından ileri diğer bir vasfı vardı ki; kendisine emanet olunan bütün resmî ünvanlar ve salâhiyetler, onun o vasfından daima sonra gelirdi: Reşit Galip herşeyden evvel bir iadealist ti.

●
İdealist, bir tiptir ki, onun en büyük zaferi herşeyden evvel kendi nefsine karşıdır. İdealizmde nefsin, bizi daima çamura, daima kendi maddemize çekmek isteyen pespaye ihtiraslarına karşı, nefsimizin maddemize değil, maddemizin, bizim haricimizde, adeta bize yabancı ve hattâ bazen düşman gibi duran büyük kalabalıkların emrine ve menfaatına vakfedilişi vardır.

●
İdealist, ancak büyük hâdiselerin, büyük inan ve mücadele devirlerinin mahsulüdür. Bu öyle bir mahsuldür ki, onu lâlettayin her tarih devrinin verimleri içinde bulamayız. Meselâ bir Doktor Reşit Galibin yetişebilmesi için onu yoğuran ve yaratan hâdiseler zincirinin yeni baştan dönmesi lâzımgelir. Çünkü O, sadece bir ana ve bir babanın, hattâ sadece lâlettayin bir içtimaî muhitin değil, bir milletin tairihinde bir kaç asırda ancak bir defa tekkerrür eden büyük ve müstesna bir takım hâdiseler manzumesinin sayılı mahsullerinden biridir.

Bu hâdiseler öyle hâdiselerdir ki, onlar, asırların akışı içinde ancak dönüm noktaları olarak tecelli ederler ve kendi tahakküm olunmaz girdibatları arasına alıp savurdıkları milyonların yığınları içinden adetleri ancak parmakla sayılabilecek olan rehber şahsiyetlerini seçerler ve verirler. Fakat bu şahsiyetler artık o şahsiyetlerdir ki, kendi iradelerinde yalnız, inkılâp devirlerinin girdibatları içinde savrulan milyonların halitalaşmış iradelerini değil, bizzat terakki fikrinin de şekillerini ve istikametlerini temsil ederler.

İşte Doktor Reşit Galip bu şahsiyetlerden biridir.

●
İnkılâp nesillerinin en büyük düşmanı, tarihin klâsik telâkkisidir. Çünkü klâsik tarih telâkkisi hâdisatın cevherini vak'aların teselsülü içinde kaybeder ve mefhumların doğuşu ile içtimâî şekillerin vücut buluşu seyrini daima ikinci plânda ve karanlıkta bırakır. Binaenaleyh böyle bir tarih telâkkisi ile yazılacak tarih içinde Reşit Galibin de yeri hattâ belirsiz olabilir. Çünkü bir inkılâp neslinin en büyük seciyesi, İnkılâbının ve Şefinin emrinde hizmetlerin en büyüğünden en küçüğüne kadar isimsiz ve merasimsiz fasulasız koşturmadır. Fakat Türk inkılâbının yarınki tarihçisi onu yalnız inkılâp saffının ileri bir mücahidi değil, Türk inkılâbındaki bütün mefhum ve içtimâî şekil doğuşları seyrinde de aktif bir kahraman olarak alacaktır. Onu inkılâbın en Büyük Şefinin etrafını daima bir hale gibi saran, inkılâba ve Şefe inanlarını kendilerine din ve ahlâk yapan büyük öncüler ve mücahitler kadrosunun lekesiz bir timsali olarak kaydedecek ve daima yüceltecektir.

Reşit Galip! Senin en büyük hizmetin, senden sonra gelecek inkılâp nesillerine inkılâpçı karakterin inkılâpçı enerjinin ve ahlâkın büyük misali olmandır! Senin bu taliine gıpta ediyoruz.

KADRO

THE NEW HISTORY SOCIETY REİSLİĞİNE
132 East 65 th Str.
New-York, N, Y.
AMERİKA

Efendim,
"Beynelmilel bir din nasıl tahakkuk edebilir?," mevzuu etrafında yazılmış mektubunuzu ve buna ilişik olup bilhassa Asya gençlerine hitap eden beyannamenizi aldım.
Fakat kanaatımca bugün Asya gençlerini yeni bir din mevzuundan evvel ve daha ehemmiyetle işgal etmesi icap eden diğer bir mesele vardır ki, o da, en büyük kısmı hâlâ müstemleke veya yarı müstemleke şartları içinde yaşayan Asya milletlerinin, ellerinde silâh isyan ederek kendilerini esir eden yabancı müstevlileri topraklarından koğmalarıdır.
Bu vazifeyi çoktan ve şerefle başarmış olan Türk gençliğine gelince; şimdi esaretten kurtardığı memleketini yeniden kurmak gibi ciddi ve hayati bir inşa vazifesile uğraşan bu gençliğin, "yeni bir din nasıl olmalıdır?," gibi absurd bir mesele ile meşgul olacak vakti yoktur efendim. [1]

Ankara: 6/III/934

Şevket Süreyya

[1] Bu mektup memleketimizde bir çok kimselere gönderilmiştir. Bizim verdiğimiz cevap budur. Neşretmemizdeki sebep, acayip olduğu kadar maksatlı bir propagandayı teşhir etmektir.

Açık bütçeden mütevazın bütçeye Mütevazün bütçeden zengin bütçeye.

Şevket Süreyya.

*«Bir hakikati açıkca söylemeliyim: Bütçemiz ca-
iz olan hadden daha azına indirilmiştir. Büyük ve
pek mühim olan Devletimizin vaziyetine ve ihti-
yaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak
için tedbir almalıyız.»*

- İsmet Paşa -

Bütçe zihniyetinde İnkılâp :

Hükûmetimizin 1934-1935 mali sene bütçesi, devletimizin devletçilik vasfının en ileri prensiplerle tebarüz ettiği, yani büyük millet iktisadiyatının bizzat devlet elile kuruluşu davasının en kat'i hatlarla şekilleştiği bir zamanda Millet Meclisine verilmiş bulunuyor.

Binaenaleyh 1934-1935 mali senesi bütçemizde bu devletçilik vasfımız, bu devlet elile kuruculuk ve inşa edicilik davamız yeni devleti inşa vasıtalarının ve imkânlarının rakamlar hali ne gelmiş ifadelerini bulacak demektir. Eğer bu vasıtalar ve imkânlar, devletin devletçilik hedeflerine, yeni

«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir. Mektebe, ziraate ve sanayie ve memleket müdafaasına kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hülâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmamanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»

- İsmet Paşa -

devletin kuruluş ve inşa zaruretlerine tam ve kat'i cevap veriyorsa devleti mizin devletçilik mefhumunda ifade edilen ideolojik mahiyeti devlet bütçesi denilen teknik vasıtalar ve imkânlar manzumesile tam bir ahenk ve itilâf içinde demektir. Yani bu o demektir ki, devletin bütçe ismi verilen

imkânları; diğer devlet şekilleri için asıl olan ve tabii olan memleket müdafaası, milli maarif, milli sıhhat ve saire gibi işlerden başka ve onlara ilâve olarak ayrıca, yalnız devletçi bir hükûmet şeklinin vazifesi aslıyesi olan iktisadi kuruluş ve inşa işini de bşarmaya kifayet edecektir. Çünkü aksi takdirde, normalin fevkinde, yani inkılâpçı bir hız ve hamle ile, en kısabir zamanda başarılmak vaziyet ve mecburiyetinde bulunan devletçi-

lik davası, yani iktisadi inşâ işi, bütçe denilen teknik vasıtanın her hangi bir kifayetsizliğiyle tahakkuk sahasından kaldığı gün devletin ideolojik bir vasfı, teknik bir engele kurban edilmiş olur. Bu nokta, meselâ Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin kaleminde şu açık ve veciz tahlil ile ifadesini bulmuştur: (1)

«Mektebine, ziraatına, sanayiine kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşâ etmemenin, hulâsa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silâhlarını kâfi bulundurmanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez.»

Bu itibarla Türk bütçesini, artık sadece Türkiyede normal devlet hayatının umumî veya bürokratik ihtiyaçlarına cevap veren basit bir rakamlar muvazenesi olarak tetkik etmek kâfi değildir. Bilâkis artık onu normal devlet hayatının umumî veya bürokratik ihtiyaçlarından başka ve onlara ilâveten, inkılâbımızın yeni devlete memleket müdafaasından sonra birinci vazife olarak tahmil ettiği iktisadi kuruculuk ve inşâ edicilik işine de cevap verip vermeyen bir teknik vasıtalar ve imkânlar listesi olarak almak ve ona göre kıymetlendirmek lâzımdır.

Bu noktai nazardan bütçemizin, inkılâbımızın umumî talep ve endişelerine adeta cevap vermiyecek bir kifayetsizliğe düşmüş olduğunu ve yeni bir bütçe zihniyetine doğru gitmemiz icap ettiğini gene Başvekil Hazretleri şu suretle kayıt buyurmaktadırlar:

«Bir acı hakikati açıkça söylemeliyim: Bütçemiz caiz olan haddan daha azına kadar indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifayet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız. Yeni Türk devletinin en muğlâk meselesi budur.» (1)

Filhakika artık izah ve ısrar etmek lâzımdır ki, yeni devletin en mağlâk meselesi kendi bütçesini, kendi ideolojik vasıflarına ve mahiyetine yaraşır, kendi kuruculuk ve inşâ edicilik davalarına uyar bir hadde ve seviyeye çıkarmaktır. Türk inkılâpçısının bıkmamak ve yorulmamak icap eden yaratıcı hamlesi bu meseleyi cesaretle önüne koymak ve süratle halletmek mecburiyetindedir. Çünkü önümüzdeki on yılın, geçirdiğimiz on yıl kadar sakin ve arızasız geçmiyeceğini ve Türk milletinin yeni tehlike bulutları ile karşılaşmak mecburiyetinde kalacağını muvazene hesaplarının en başına koymak lâzımdır. Hesaba koymak lâzımdır ki, bugün biz, mürteci ve müstemlekeci emperyalizmin maskesiz bir kalkınma ve birleşme devrini yaşıyoruz. Avrupa haricindeki تنها toprakları, Avropanın fazla nüfusu için mukadder bir arzı mev'ut sayan, Avrupa haricinde bir sanayi kuruluşunun, Avrupa için bir ölüm alâmeti olduğunu idrak eden bu korkunç ve mürteci emperyalizm ittihadının ilk hedefi bizim vatanımız ve bizim iktisadi kalkınışımızdır.

Binaenaleyh bizi bekleyen hayat ve memmat mücadelesini kifayetsiz bütçe ismi verilen kifayetsiz imkân ve vasıtaların hevesine bırakamayız. Bu bütçeye vüs'at, elâstikiyet ve kifayet vermek, yani onu yalnız devletimizin

(1) Ülkü mecmuası: Sayı 11.

normal ihtiyaclarına değil, normalin fevkindeki ihtiyacat ve taleplerine cevap verir bir hale getirmek inkılâba karşı borçlarımızın ve vazifelerimizin birincisidir.

Bunun içindir ki Türk devleti açık bütçeden, mütevazın bütçeye nasıl geçmişse, şimdi mütevazın bütçeden de hem mütevazın hem zengin bütçeye öylece ve aynı sür'at ve şiddetle geçmek mecburiyetindedir. Çünkü yalnız:

«Bütçe muvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayeti demek değildir.»

— İsmet Paşa —

Türkiyede Bütçe işlerine tarihî bir bakış:

Hem mütevazın, hem de zengin bir bütçeyi müdafaaya çalışırken Türkiyede bütçe işlerinin tarihi istihalesini gözden geçirmek ve bu suretle açık bütçeden mütevazın bütçeye intikal seyrini gözönünde canlandırmak ve nihayet son yıllardaki bütçe vaziyetlerini vererek zengin bir bütçe zarureti-ni rakamların elile tasvire çalışmak faideden hali olmayacaktır.

Türkiye «bütçe» kelimesi ve «muvazenei maliye» mefhumu ilk defa Tanzimattan ve bilhassa «1852 ıslahat fermanı»ndan sonra girdi. Bu ferman, Türkiyede «Hazinei hümayun» ile «Hükûmet hazinesi»ni birleştirdi. İlk «Meclisi Muhasebei Maliye»yi tesis etti. Devletin senevi bütçesinin tanzimini ve bütçe muamelâtının her ay padişah tarafından mürakabesi usulünü koydu. Bu ıslahatı takip eden yıllarda, devlet bütçesinin masarifatı fasılları ile varidat kaynaklarını şu maddeler teşkil ediyordu:

Varidat fasılları

- 1 — Bilâ vasıta vergiler
- 2 — Bilvasıta vergiler
- 3 — Emlâki miriye hasılatı
- 4 — Mümtaz eyaletler vergileri
- 5 — Muhtelif resimler

Masarifat fasılları

- 1 — Saray tahsisatı
- 2 — Devlet daireleri tahsisatı
- 3 — Harici borçlar
- 4 — Dahili borçlar

Bu fasılların meselâ 1860 bütçesinde para olarak ifadesi şu idi:

Varidat	Masarifat	Açık
12.211.840 Altın lira	13.934.070 Altın lira	1.722.230 Altın lira

Aynı senede dahili ve harici borçların faizleri ile senevi itfa olunacak resûlmal 3.270.060 lira yani umum masarifin tahminen % 24 ünü ve saray tahsisatı da % 14 ünü teşkil ediyor ve memleeketin tahmin olunan nüfusunun beherine isabet eden vergi miktarı 47/100 lira, yani altın lira yüz kuruş hesabile 47 kuruş kadar tutuyordu.

Bu yıllardaki bütçelerde masarifat fasıllarının en karakteristik vasfı devlet varidatından hemen yarısının (1) Saray ve Düyunu umumiye gibi iki fuzulî ve zalim müstehlike feda edilip gitmesiydi. O zamanki devlet borç-

(1) Çünkü bazı Düyunu umumiye hissesi devlet varidatının yüzde kırkıdan fazlasını eritiyordu.

larının umumî manzarası hakkında bir fikir verebilmek için meselâ şu tabloyu verelim:

1760 ta Osmanlı İmparatorluğunun dahili ve harici borçları (Banger Mires'e nazaran)

Borçların cinsi	Altın frank
Henüz tesviye edilmemiş harici istikrazlar	310.000.000
Eshamı cedide ve faizler (% 6 dan)	142.000.000
Hazine tahvilleri	56.000.000
Tedavülde bulunan kaymeler	14.000.000
Dahili ve gayri muntazam borçlar	110.000.000
Galata bankerlerine olan dahili borçlar.	127.000.000
Yekûn	774.000.000

Tanzimatı takip eden bu bütçe karışıklığı ve açık, bir takım maceralarla karışık olarak ta 1908 inkılâbına kadar devam etti. Yani masraflar mütemadiyen varidattan fazla oldu. Borçlar mütemadiyen arttı. Dahili ve harici borçlar faizleri ile saray masrafları, masarifat fasıllarının daima % 40 hattâ % 50 sini teşkil edip durdular. Bunlar haricindeki hükûmet masrafları ise hükûmet cihazının münhasıran idari olan ve prodüktif olmıyan bürokratik çarkı içinde eridi, gitti.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet bütçeleri de, bir parlamento kontrolü lâhik olmakla beraber kendinden evvelki devrin bütçe vaziyetlerinden içtimai - iktisadi karakter itibarile fazla ayrılmış değildi.

1908 hareketini takip eden meşrutiyet devrinin ilk bütçesi şöyle tesbit olunmuştu:

Varidat	Masarifat	Açık
21.000.000	27.000.000.	6.000.000 Altın Lira.

Aynı senede beher nüfusa isabet eden senevi vergi miktarı da 70/100 lira, yani 70 altın kuruş olarak tahmin olunuyordu.

Harici borçlara gelince, Meşrutiyet devrinin ilk senesinde bu borçlar şöyle tesbit olunmuştu:

	1908 deki harici borçlar	Duyunu umumiyenin bu borçlara mukabil tahsilâtı
Eshamı cedide	42.502.884	2.147.097
Mısır istikrazı	17.573.054	759.000
Duyunu muvahhade (1908)	53.505.445	2.787.013
Yekûn	145.671.373	5.693.983 Altın L.

Genç Türkler idaresinde bütçe, 1914 senesinde, Tanzimattan sonraki Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek seviyesini buldu:

Varidat	Masarifat	Açık
31.900.000	34.000.000	3.100.000 Altın lira

Aynı senede beher nüfusa isabet eden vasati vergi miktarı (1,03) lira, yani 103 altın kuruş tahmin olunuyordu.

Harbi umumi bütçe de tevazüne imkân vermedikten başka senevi açık miktarını da gittikçe arttırdı:

Harbi umumi bütçeleri

	Varidat	Masarifat	Açık	
1915—1916	26.800.000	35.600.000	8.800.000	Altın lira
1916—1917	25.600.000	39.700.000	14.100.000	»
1917—1918	23.500.000	35.300.000	11.800.000	»

Mamafih genç Türkler İmparatorluğunda açıklardan, yahut harici istikrazlardan kimsenin tehavvüş ettiği yoktu. Harbi umumiye kadar Düyunu umumiye bütçede mütemadiyen hissesini arttırmıştı. Fakat aynı suretle askeri ve bürokratik masrafların da artması, istikrazlar şeklinde memleketi sokulan ecnebi sermayesinin hiç bir suretle müstahsil ve iktisadi teşebbüslere akmasına imkân bırakmıyordu. Esasen hükûmet başında bulunan genç Türk rehberlerinin idrak seviyesi hiç bir zaman basit bir küçük burjuva idrakini ve temayülünü aşamadı ve milli denilebilecek bir iktisat siyasetini kavriyacak hadde yükselemedi.

Meselâ o vakit akalliyetlerin alelâde şehir piyasalarındaki tefevvuklarına karşı tahrik edilen küçük esnaf ve küçük sermayedar tabakalarile milli iktisadiyat hedefinin fethedilebileceği zehabında bulunmak, milli kasaplık, milli bakkallık, milli berberlik gibi garip unvanlarla ileri sürülen alelâde esnaf teşebbüsleriyle bir milli sermaye terakümünün vücut bulabileceğine inanmak, onların bu küçük burjuva illüzyonlarının safiyanı tezahürleridir.

Budan başka gene genç Türkler İmparatorluğunda cari bir zihniyete göre, büyük nafıa teşebbüsleri, bir hükûmet işi olmaktan ziyade imtiyazlı ecnebi sermayesinin iştilgal sahasıdır. Bu itibarla de genç Türkler maliyesinde nafıa işleri hissesi - o da büro masraflarına tahsis olunmak üzere - hiç bir zaman varidatın (% 3.5) ünü aşamadı.

Hulâsa gerek Tanzimat, gerek Meşrutiyet bütçelerinin bünyevi ve müşterek menfi vasıflarını şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Bu bütçeler mütevazın değildi.

2 — Harici borçlar her iki devirde de milli varidatın en az üçte birini yiyordu.

3 — Varidat membaları iktisadi gelirlere değil, doğrudan doğruya vasıtalı ve vasıtasız vergilere dayanıyordu.

4 — Bütçe varidatı münhasıran müstehtlik kanallardan akıp gidiyordu.

5 — Devlet bütçelerinde milli iktisadiyatı kurma ve koruma mahiyeti yoktu.

6 — Bu bütçeler her iki devirde de Politiko-Sosyal mahiyeti itibarile nihayet bir yarı müstemlike bütçesinden başka bir şey değildiler.

Milli hükûmette bütçe :

Milli mücadele ve Lozan muahedesile, milli ve müstakil bir devletin bütün inkişaf şartlarını haiz olarak doğan yeni Türkiye Cumhuriyeti, daha ilk gününden itibaren, devlet maliyesinde sıhhatlilığı, milli siyasetinin ilk ve temel prensiplerinden biri olarak aldı. Bu prensip tatbikat hayatında şu düsturlarda ifadesini buldu:

1 — Bütçede muvazene,

2 — İstikrazlardan çekinmek [Tesisat-İnşaat maksatları haricinde],

3 — Bütçedeki muvazenenin ithalât - ihracat işlerinde de temini.

4 — Nafıa ve inşaa işlerinin devlet elile başarılmaması.

5 — Ecnebi sermayesine imtiyazlar verilmemesi. Mamafih imtiyaz kayıt

ve şartlarından istifade etmemek şartile hariçten gelip çalışmak isteyen yabancı sermayelere emniyet ve kazanç temini,

6 — Düyunu umumiyeye adilâne bir hal şekli bulmak.

Bu düsturların her biri, üstünde ayrı ayrı durmayı icap ettiren esasi umdelerdi. Bilhassa bütçe muvazenesile ticaret muvazenesinin birbirlerine yakın bağıllığını idrak etmek, dahili ve harici sermaye hareketlerinin devlet maliyesindeki tesirlerini ve devletin inşa vazifesini birinci plâna almak bütçeyi telâkki tarzında yeni devletin zihniyetile Osmanlı İmparatorluğunun mali ve siyasi görüş farkını derhal tebarüz ettiren karakteristik unsurlardır.

Yeni devletin bu mali siyasetinin bütçe üzerindeki fiili tahakkuk tedbirleri 1924 de şöyle tebellür etti:

1 — Tahakkuk ettirilen vergilerle tahsil edilen miktarlar arasındaki açık nisbetinin azaltılması.

2 — Yeniden bilâvasıta vergiler ihdası.

3 — Yeniden bilvasıta vergiler ihdası.

4 — Yeni hükümet inhisarları ihdası.

5 — Düyunu umumiye ile Lozan konferansı esasastı dahilinde yeni bir anlaşma zemini araştırılması.

Filhakika hem bütçede muvazene prensibini tahakkuk ettirmek, hem hükümet bütçesinin gittikçe çoğalan ihtiyaçlarına cevap vermek için yeni varidat membaları bulunması mutlak surette zarurî idi. Çünkü yeni mali siyasette hem harici istikrazlar, hem de harbi umuminin karşılıksız emisyonlar usulü reddedilmişti. Bilhassa istikrazların korkunç hatırası hâlâ yaşıyordu. Çünkü eski harici borçlar, alacaklılara «Düyunu umumiye idaresi» vasıtasile memleketin siyasi ve iktisadi kontrolu hakkını vermişti ve daima spekülâtif bir mahiyet arzeden bu istikrazlar, dolambacı faiz ve resülmal hesaplarla memleket varidatının en emin membalarını emiyordular. Bu vaziyet karşısında harici istikrazlar ve dahili emisyonlar yerine yeni vergileri, inhisarları koymak zarurî görülüyordu. Bu suretle ve bu kanallardan temin olunan ilk mütevazın bütçe 1925-1926 bütçesi oldu:

Açık bütçeden mütevazın bütçeye intikal seyri

	Varidat	Masarifat	Aradaki fark
1923—1924	129.518.000	140.433.000	— 10.915.000 Kağıt lira
1914—1925	153.047.000	183.933.000	— 30.886.000 »
1925—1926	190.159.000	189.408.000	+ 751.000 »
1926—1927	194.580.000	194.580.000	0

Bu rakamların tetkiki de gösterir ki, varidat ve muhammenat arasında muvazene kısa bir zaman içinde temin edilebilmiştir. Bundan başka bütçede varidat faslı gene kısa bir zaman içinde «129» milyondan «194» milyona çıkarılabilmiş, bu suretle milli devletin yeni ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek imkânları hasıl olmuştur.

Lozan muahedesinde sonrakı bütçeler bittabi, Osmanlı İmparatorluğunun bugünkü hudutlarımız içinde bakiye kalan kısımlarına göre tanzim edilmiştir. Fakat buna rağmen İmparatorluk devrinin en yüksek bütçesi olan 1914 bütçesile milli hükümetin hattâ 1927 bütçesini karşılaştırırsak görürüz ki, bugünkü Türkiye hudutları içinde kalan vergi mükellefi nü-

fus başına devlet bütçesine düne nazaran daha mühim bir gelir temin e-
debilmiştir:

1914 de nüfus başına vergi $1 \frac{3}{100}$ altın lira yahut $8 \frac{24}{100}$ kâğıt lira
1927 » » » » — — — — $14 \frac{18}{100}$ »

Mamafih varidat ve masarifat muhammenelerile bütçenin diğer tâli he-
sabâtı kat'i mizanlar esnasında bittabi daima tahavvüller kaydetmiştir.
Varidat bütçesinin tahakkukat ve tahsilât arasındaki farkları ile masari-
fat bütçesinin muhassasat ve tediye arasındaki tefavütleri 1926-1927
senesi de dahil olduğu halde son resmi kayıtlara göre şöyle bir tablo ha-
linde verebiliriz:

VARİDAT: Muhammenat, tahakkukat, tahsilât. 1926—32

Seneler	Muhammen.	Tahakkukat				Tahsilât			
		Haliyeden	Sabıkadan	YEKUN	Muhassasat yüzde nisbeti	Haliyeden		Sabıkadan	YEKUN
						Miktarı	Haliye tahak- kukata nisbeti		
1926-27	190,158,854	179,175,244	61,259,939	240,435,183	126.4	172,217,068	96.1	8,146,189	180,363,257
1927-28	194,580,554	303,743,190	62,850,884	266,594,079	137.0	195,207,625	95.8	7,031,611	202,239,236
1928-29	207,173,199	224,712,790	71,810,323	296,523,118	143.1	212,709,779	94.6	9,321,006	222,030,785
1929-30	220,546,000	229,215,045	79,630,716	308,845,761	140.0	215,993,383	94.2	8,150,237	224,143,620
1930-31	222,732,000	222,909,928	96,536,727	319,446,656	143.4	209,058,314	93.8	7,419,356	216,477,670
1931-32	186,705,599	192,015,794	104,842,822	296,859,617	158.9	178,151,506	92.7	7,771,910	185,923,417
1932-33	169,354,800	—	—	—	—	—	—	—	—

MASARİFAT: Muhassasat tediye. 1926—33

Seneler	Muhassasat		Tediyeat					
	Bütçe mu- hammenatı	Münakale- lerden sonra kat'imuhas- sasat	Maaş ve ücret	Sair masraflar	YEKUN	Kat'i muhassasata yüzde nisbeti		Umumî tediyatın kat'i muhassasa- ta yüzde nisbeti
						Maaş ve ücretin	Sair mas- rafların	
1926-27	190,033,544	223,770,986	53,217,211	113,764,480	[1] 172,186,886	31.87	68.13	73.65
1927-28	194,454,619	241,071,074	54,615,456	138,380,179	[2] 198,950,159	28.30	71.70	82.52
1928-29	207,169,288	233,029,658	57,328,253	139,541,935	201,133,019	29.12	70.88	86.31
1929-30	220,411,181	233,231,138	74,242,321	139,125,038	213,367,359	34.80	65.20	91.48
1930-31	222,646,523	—	—	—	203,397,000	—	—	—
1931-32	186,582,005	—	—	—	198,254,000	—	—	—
1932-33	169,146,747	—	—	—	—	—	—	—

[1] Maliye vekâleti hazine hesabı umumilerinden ve aylık mizanlarından çıkarılmıştır.
[2] Maaş ve masraf kısımlarında dahil edilmeyen Düyunu umumiye bu yekûnlara ilâve edilmiştir.

Bu tablodan şuda görünüyor ki, muhammenat ve tahsilât arasında, resmi kayıtlara göre farklar mevcut olmakla beraber 931-932 yekûnu hariç olmak üzere diğer seenler tahsilât ve tediyaı birbirini kapayabilmiştir. Halbuki meselâ 1929 da intişar eden Müller raporu bu sahada daha bedbin bir vaziyet tasvir ediyordu.

Mamafih bizim için daha ziyade dikkate şayan olan bütçenin bilhassa bünyevi karakteri, yahut Politiko-Sosyal mahiyeti olmak itibarile onu cuz'i tahsilât ve tahakkukat tefavütlerine rağmen mütevazın olarak almakta bir isabetsizlik yoktur. Mamafih bütçemizin bünyevi mahiyetine geçerken Türk mükellefinin vergi ve resim tediye vaziyetini daha iyi canlandırabilmek için yukarıda verdiğimiz muvazenei umumiye tablosuna ilâveten idarei hususiyeler tarafından tahsil olunan vergiler yekûnunu da göstermeyi faydalı buluyoruz:

Vilâyetler idarei hususiyelerince tahsil olunan

Seneler	Muhammenat	Tahakkukat	TAHSİLÂT						MASARİFAT						Memur ve müstahdem		
			I	II	III	IV	Δ	YEKUN	I	II	III	IV	Δ	YEKUN	Memur	Müstahdem	YEKUN
925	22,035	24,342	6.138	5.867	3.391	2.007	17.503	6.088	3.961	2.922	4.032	17.605	14.762	5.005	19.767	5.005	19.767
926	23,162	41.720	11.103	11.262	4.590	2.663	29.618	12.995	8.675	6.019	5.883	33.664	16.939	6.570	23.512	6.570	23.512
927	44,777	46.546	12.324	12.868	5.809	2.586	33.592	13.349	8.059	6.394	7.720	35.522	17.687	7.018	24.705	7.018	24.705
928	49,420	54.077	12.419	15.715	7.195	4.214	38.543	14.253	8.133	7.538	9.068	38.992	17.553	7.881	25.434	7.881	25.434
929	50,731	65.351	13.242	16.756	4.356	5.714	40.068	14.341	10.662	6.313	8.553	39.769	17.312	8.283	25.595	8.283	25.595
930	49,933	69.795	12.369	15.829	4.245	6.818	39.210	14.978	11.366	6.220	7.594	40.113	17.151	8.178	25.329	8.178	25.329
931	33,010	55.098	8.966	10.095	3.167	4.091	86.319	13.442	6.351	2.822	5.181	27.796	15.572	8.427	23.999	8.427	23.999

Bütçemizin!Politiko-Sosyal mahiyeti :

Devlet elile tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatına dayanmayan bütün bütçelerin müşterek vasfı onların varidat fasıllarının hemen münhasıran bilvasıta veya bilâvasıta vergi lere istinat etmesidir. Bu vasıf ister Cümhuriyet, ister Meşrutiyet, hattâ isterse bütçe sistemini tatbik eden yarı feodal veya kurunu vustai devlet şekillerinde olsun hepsinde birdir. Halbuki vergi en eski ve aynı zamanda en iptidai bir varidat şeklidir ve bir devlet bütçesinde verginin mevkii milli iktisadiyatın iptidailiği nisbetinde artar. Meselâ eski çağlardaki vergi devlet varidatının hemen % 100 nü teşkil ediyordu. Harici ticaretin ve transitin inkişafı ile varidat faslına gümrük ve transit resimleri girdi. Halbuki modern bir devlette vergi, bittabi tamamilen tasfiyesi kabil olmamakla beraber artık ikinci plâna çekilmesi ve yerini devletin bizzat tanzim ve idare ettiği iktisadi işletmelerin gelirlerine, yani müstahsil teşebbüslerin verimlerine terketmesi icap eden bir maliye unsurudur.

Mamafih bu bahsin nazari tahlilini şimdilik başka bir zamana bırakarak mevzuumuzu tetkike devam edelim. Yeni Türkiyenin umumî varidat membalarında Osmanlı İmparatorluğunun varidat membalarına nazaran mühim tahavvüller vücade geldi. Osmanlı İmparatorluğu hemen münhasıran köylünün sırtında yaşardı. Halbuki yeni Türkiyede köylünün bilvasıta vergi tediyeği asgarî hadde indirildi:

Köylünün tediye ettiği vasıtasız vergilerin umumî varidata nisbeti

	1924	1925	1926	1927	1930	1932
	%	%	%	%	%	
Arazi, Aşar, Sayım	27.5	15.5	7.5	8.3	10	

Meselâ 1923 de köy vergilerinden yalnız aşarın, «20.000.000» lira tutmasına mukabil şehir vergilerinden temettü ancak «1.500.000» lira tutabiliyordu.

Meselâ nisbeten normal bir sene olan 1930 da köylünün hattâ idarei hususiyelere ödediği de dahil olmak üzere devlet hesabına vasıtasız vergi tediyeği şu şekilde idi:

	Lira	Beher çifçi nüfusa düşen	Umum varidat nisbeti
Muvazenei umumiye	23,300,000	1,70 lira	% 10
İdarei hususiyeye	12,500,000	0,89 „	„ 25
Yekûn :	36,000,000	2,69 „	

Bu tablo iki şeyi isbat eder:

1 — Cümhuriyet idaresi köylümüzün vasıtasız vergi mükellefiyetlerini azaltmıştır.

2 — Köylünün vasıtasız vergi mükellefiyeti milli ihtiyaçların taleplerine karşı gayri kâfidir.

Fakat şuda var ki, köylü bu gayri kâfi vasıtasız mükellefiyetini de arızasız ödeyemiyor. Çünkü bu ehemmiyetsiz vergi dahi köylünün nakdi tediye kabiliyeti nden yüksektir. Şu halde:

1 — Köylünün nakdi tediye kabiliyetini arttırmak, yani onun emtea mübadele hacmini genişletmek.

2 — Bu suretle de onun devlet bütçesine vergi ödeme kabiliyetini bugünküne nazaran en az bir kaç misli arttırmak lâzımdır.

Çünkü milletin kütlei asliyesine ve onun müstahsil verimlerine lâyık olduğu kadar yer ayırmayan bir bütçe salabetli bir bütçe değildir.

Türk bütçesi içinde köylünün mevkiine bu suretle temas ettikten sonra tetkiklerimize devam edebiliriz.

Eski Osmanlı İmparatorluğuna nazaran yeni devlet bütçemizin bünyevi farklarından biri de bu bütçede bilvasıta vergilerle inhisarların iktisap ettiği ehemmiyettir. Meselâ basit bir yarı müstemleke olan eski Osmanlı İmparatorluğunda gümrük resimlerini arttırmak devletin elinde değildi ve mevcut inhisarlar ise hemen ekseriya Düyunu umumiye hesabına çalışırdı. Halbuki yeni devlet bütçesinde gümrük ve istihlak resimleri bütçenin bel kemiğini teşkil etmekte ve inhisarlar keza ikinci mühim mevki tutmaktadır.

924 senesindeki bütçe tedbirlerinden sonra normal senelerde bu fasılların varidatı umumiyeye nisbeti şöyle seyretti:

	%	%	%	%
	1924	1925	1926	1927
Vasitasız vergiler	33,5	27,3	19,3	22,3
Vasitalı vergiler	19,7	21,8	40,6	35,3
İnhisarlar	12,7	15,3	21,5	23,0

Bunlardan bazılarının rakam olarak ve son senelerdeki seyrini görelim:

	Gümrük vergileri	Muamele vergileri	İnhisarlar
1926	61,423,000	13,852,000	31,501,000
1927	59,752,000	18,215,000	36,013,000
1928	64,215,000	18,920,000	38,833,000
1929	65,641,000	12,254,000	42,055,000
1930	56,158,000	15,889,000	41,875,000
1931	44,009,000	9,078,000	39,118,000
1932	38,500,000	—	33,675,000

Bu rakamlar gösteriyor ki 1924 de devletin mali siyaseti için tuttuğu prensiplere sadık kalınmak suretile devlet bütçesi istikrazlara ve emisyonlara baş vurmadan ve nisbi tevazün de temin olunmak suretile hacmen genişleyebilmiş, diğer taraftan harici ticarete de velevki devlet tedbirleri ile bile olsa muvazene teessüs etmiş ve milli para ayrıca istikrara vararak, meselâ normal şerait altında fuhat sayılabilecek hedeflere bu suretle varılmıştır.

Mamafih bütçemizin bünyevi mahiyeti itibarile 924 prensiplerine pek uygun olmakla beraber modern ve devletçi bir siyaseti maliye için bir salâbet âmili olmıyan bir noktayı da burada işaret etmek lâzımdır. O nokta da bütçemizin tamamen vergilere dayanan ve iktisadi işletmelerin müstahsil verimlerine istinat etmeyen bir istkamette inkişaf etmiş olmasıdır. Meselâ normal bir sene sayılabilecek 927 de varidat bütçemizin bünyesinde işletmeler hasılatı şöyle bir mevki tutuyodu:

Vasıtalı ve vasıtasız vergiler	% 57
İnhisar resimleri	% 23
Müteferrik varidat	% 17.5
Demiryollar, madenler ve emsali hasılatı	% 2.5

Şu halde buraya kadar kaydettiklerimizi hulâsa ederek bütçemizin varidat kısmının siyasi - içtimai bünyesini şöyle tavsif edebiliriz:

1 — Milletin asıl kütlesini teşkil eden, fakat emtea hareketlerine karışma kabiliyetlerinin hazin bir dereceye inmesi yüzünden adeta nakdi te-diye kabiliyeti kalmıyan müstahsil köylü kütlesinin devlet bütçesine olan iştirak hissesi caiz olmıyan bir hadde düşmüştür.

2 — Devletin umumi varidatı alelâde liberal bir devlette olduğu gibi kâ-milen vergilere istinat etmektedir.

3 — Devlet iktisadi teşebbüslerinin ve işletmelerinin devlet bütçesinde hissesi hiç denecek kadar azdır.

4 — Devlet varidatının münhasıran vergilere istinat etmiş olması, bu ver-gilerin azalmasile devletin siyasi düşüncelerinin ve iktisadi programları-nın tahakkukuna engel olacak bir hale gelmiştir.

Masarifat fasıllarına bir bakış :

Devlet varidatı, bittabi devlet masarifatı için bir vasıttan başka bir şey değildir. Bu masarifat devletçi olmıyan, yani milli iktisadın kuruluşu va-zifesini üstüne almıyan bütün devlet şekillerinde, münhasıran devlet ma-kinasının işlemesine, yani nihayet müstehlik bir maksada tahsis olunur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunu bütün varidatı, ya devlet cihazlarına, ya Saraya, ya Düyunu umumiyeeye olmak üzere üç müstehlik kanala akıtı-lıp gidiyordu. Halbuki yeni Türk devletinin milli müdafaadan sonra ilk ve karakteristik vasfı milli iktisadiyatı korumak ve kurmak işidir. Esa-sen on dokuzuncu asır usullerinin ve liberal iktisadiyatın iflâsı zamanında tarih sahnesine çıkan yeni Türkiye için bu vasıf onu yalnız bir yarı müs-temleke olan eski Türkiyeden değil, bütün tarih devirlerinin devlet şekil-lerinden ayıran bir şeydir. Binaenaleyh yeni Türkiyenin maliye siyaseti-nin ana prensibi.

1 — Millet iktisadiyatının ana mekanizmasını devlet elile kurmak.

2 — Devlet bütçesinin varidat kaynaklarını bu esas maksada göre tan-zim etmek olacaktır. Filvaki yeni devletin masarifat bütçesinde iktisadi kuruluş, bilhassa demiryolları ve limanlar işi Osmanlı hükûmeti için meç-hul olan bir mana ve ehemmiyet almıştır:

Nafia bütçesinin inkişafı

	Lira
926	14.279.000
927	25.723.000
928	32.717.000
929	33.705.000
930	33.013.000
931	26.406.000
932	10.046.000

Fakat yol ve liman (milli müdafaa vasıtaları olmaktan sarfınazar olunursa) iktisaden ancak kesif bir emtea hareketine kanal vazifesini gördükleri zaman verimli olmuş sayılırlar. Halbuki bütün dünyada emtea mübadelesinin parçalandığı ve Türkiyede köylülüğün adeta pazar haricine çekildiği bir zamanda büyük bir nafıa siyasetinin tam verimlerini verebilmesi için onların etrafında kesif bir para ve emtea hareketinin yaratılması lâzımdır. Bu da ancak yol ve liman gibi, diğer başlıca iktisadi faaliyetlerin, bilhassa sanayi, kredi ve harici ticaret işlerinin de gene devlet elile ve devlet kanaliyle tanzim edilmesi ve canlandırılması ile kabildir. Bu da kısaca milli iktisadiyatın devletçe plânlaştırılması demektir. Şu halde bizim bütçemizin bugün masarifat faslının en büyük mevzuu Türkiyede iktisadi faaliyetleri yeni baştan kurmak, yaratmak ve genişletmek olacaktır. Fakat bugünkü bütçemizde hattâ devletin sanayi plânının lâyikile tahakkuk ettirilebilmesi için talep olunan karşılığın bulunmadığı düşünülürse şu halde:

1 — Ya milli iktisadın devlet elile kuruluşundan vaz geçmek.

2 — Ya milli iktisadi devlet elile kurabilmek ve milli inkılâbımızın bizden beklenen futuhâtını yerine getirebilmek için bu futuhâtı temin edecek zengin bir bütçeye ve buna uygun bir bütçe siyasetine geçmek zarureti vardır. Bu noktayı kaydederken bütçemizin masarifat fasıllarında yer tutan Düyunu umumiye tahsisatına hassaten işret etmek icap eder. Bütçemizde umumiyetle borçlar için ayrılan tahsisatın senelere göre seyri şudur:

Düyunu umumiye tahsisatının bütçemizde mevki

	Lira
1926	10.136.000
1927	6.874.000
1928	13.468.000
1929	32.189.000
1930	30.016.000
1931	26.450.000
1932	49.705.000

Son tanzim olunan ve henüz Millet Meclisinde müzakerede bulunan bütçede de bu faslın tahsisatı 45.000.000 liradır. Bu kırk beş milyon lira içinde muhtelif devlet düyunatı ile eski Osmanlı idaresinden müdevver borçların senevi taksiti vardır. Bu taksit yeni itilâfe göre bu sene için altı milyon Türk lirası kadardır.

Osmanlı Düyunu umumiyesi, Osmanlı İmparatorluğunun harici borçlarının, bugünkü Türk Cümhuriyetine intikal eden hissesidir.

Bu borçtan ne Türk Cümhuriyeti hazinesine bir kuruş girmiş, ne de vaktile saray israfatı ile nezaretler kırtasiyeciliğine hederedilen bu cenebi sermayesinin her hangi bir zerresi, bugünkü Türk topraklarına bir müstahsil teşebbüs şeklinde intikal etmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan her suretle ayrı bir devlet şeklinde teşekkül eden bugünkü Türk Cümhuriyetinin İmparatorluğun kendi israflarına sarfettiği ve esasen fazlasile itfa edil-

miş bir büyük borç yükünü kendi omuzlarına almakla, yeni Türk ricalinin gösterdiği fevkelbeşer ahlâkî endişeye, alacaklılarımızın, Türk devletine mali yardımlar ve kolaylıklar göstermek suretile mukabele etmediklerine de bakılırsa, bu nümunesi görülmemiş ahlâk esaletimizin bedeli bütçemizin lüzumundan fazla daralmasından ibaret kalıp kalmadığı haklı olarak düşünülebilir.

Binaenaleyh Osmanlı borçları kapitülasyonların bir lâhikası idi ve onların mukadderatı kapitülasyonların mukadderatı ile beraber hallolmuş gitmişti ki bu dava alacaklıların zalim ve istismarcı vaziyetine karşı konulduğu gün milli iktisadımız hiç olmazsa yeni devlet sanayinin masraflarını sadece Osmanlı Düyunu umumiyesine ayırdığımız paradan pekâlâ ödeyebilir.

Hulâsa yeni devlet bütçemiz Osmanlı bütçelerine nazaran bilhassa bünyevi karakteri itibarile tam bir istihaleye uğramış ve bilhassa tevazüne mazhar olmuş bulunmakla beraber, bugün onu miktar itibarile milli ihtiyaçlarımıza yeter bir bütçe olarak telâkki etmekten uzağız. Çünkü filhakika açık kapanmış, fakat açığın kapandığı yerde de kifayetsizlik başlamış ve bilhassa Düyunu umumiyenin milli varidata açtığı yara kanamakta devam edip gitmiştir.

Bu itibarile bir taraftan milli inkılâbımızın yeni devletten beklediği kuruculuk ve işleticilik vazifelerinin lâykile başarılabilmesi diğer taraftan da yeni devlet bütçesine devletimizin yeni vasıflarının icap ettirdiği bir bünye salâbeti vermek için evvelâ bütçe zihniyetinde bir inkılâba, saniyen bütçe bünyesinde bambaşka ve yep yeni bir varidat sistemine muhtacız. Bunun için de:

- 1 — Köylünün nakdi tediye kabiliyetini en yüksek bir hadde çıkarmak ve onu bütçeye iştirake çekmek için köylüyü yeni ve geniş bir emtea mübadelesine sürüklemek.
- 2 — Devlet işletmelerini, büyük sanayii, büyük krediyi, bazı kalemlerin harici ticaretini devlet bütçesine gelir membaı kılmak,
- 3 — Osmanlı Düyunu umumiyesi tediyaatını hiç olmazsa, cihanda tediye şartlarının yeniden vücut bulacağı bir zamana bırakmak.
- 4 — Milli kuruluşun ve milli devletin seyyal mübadele vasıtası olan milli paranın devir sür'atini azami hadde çıkarmak ve bunun için de milli hudutlarımız içinde emtea ve istihsal hareketlerini nihayet iki sene içinde şimdikinin en az beş misli arttırmak lâzımdır.

Çimento Sanayiinde Devletçilik.

Asrımız, çimento asrıdır.

Dr. Vedat Nedim.

Nasıl ki, taş devri, tunç devri, demir devri, insanlık tarihinde bu maddelerden her birinin oynadığı rolün hâkim ehemmiyetine işaret eden merhalelerse, bugünkü medeniyet devrine de *çimento* devri diyebiliriz.

Filhakika, bugünkü medeniyeti çimentosuz düzünmenin imkânı yoktur.

Bu madde, bir ân için yok oluverse, o anda yeraltındaki ve yer yüzündeki, sualtındaki ve suyüzündeki bütün inşaat faaliyetlerinin de durduğuna şahit oluruz. En basit bir evden tutunuz da, 80 katlı binalara, bentlere, viyadüklere varıncaya kadar her türlü yapı faaliyetlerinin mayası olan çimentonun sun'î taş, çini, künk ve boru imalinde de kullanılmakta olduğu malûmdur. Beton şoselerin, beton travers ve telgraf direklerinin, hattâ beton gemilerin yapıldığını da düşünürsek, çimentonun ehemmiyeti büsbütün gözümüzde canlanır.

Bir memleketin çimento sarfiyatı, o memleketin yapıcılık faaliyetinin en sağlam ölçüsüdür.

Cumhuriyet Türkiyesinde çimento sarfiyatının yıldan, yıla arttığını görüyoruz. Bir taraftan devletin yaptığı ve yaptırmakta olduğu demiryolları, köprüler, su işleri, resmî vekâlet binaları, mektepler, fabrikalar, diğer taraftan memleketin her yerindeki hususî inşaat, kısaca yapıcılık ve kuruculuk faaliyetimizin günden güne artan ve yükselen maddî eserleri, çimentoya dayanmaktadır.

Bundan sonra da limanlarımızın inşası, beş senelik sanayi programının tatbikatı, demiryol siyasetimizin tamamlanması, su işlerimizin ikmalî, şehirlerimizin imarı gibi önümüzde duran, işler, çimento için gittikçe genişliyen istihlâk sahaları hazırlamaktadır.

Memleketimizde tatbik edilegelmekte olan şose tekniğinin bugünkü ihtiyaçlara elverişsizliği de gittikçe anlaşılmakta olduğundan, pek yakında çimentolu şoselere geçileceği kuvvetle ümit ve arzu edilebilir. (*)).

Çünkü motörlü nakliye vasıtaları, şose tekniğinde bir inkılâp yarattı.

Hayvan arabası devrinin adı şoseleri otomobil ve kamyon nakliyatı için artık demode oldu.

Motörlü nakliye vasıtaları, altlarında tekerleklerinin kazma ve kazıma hareketlerine mukavemet edebilecek kadar katı ve sağlam yollar istiyor. Adî şoseler, bugün âdetâ bir lüks mahiyetindedir, yani israftır. Çünkü dayanıksızdır. Memleketimizde şimdiye kadar binlerce kilometre adî şose yapıldı. Ve bu uğurda milyonlar sarfedildi. Kaç kilometre sağlam şosemiz var? diye sormağa cesaret edemiyoruz.

O halde memleketimize girmiş bulunan modern nakliye vasıtalarının icabettirdiği modern ve rasyonel yol tekniğini de almak mecburiyeti karşısındayız. Tasarruf siyaseti bunu zarurî kılıyor. İşte çimento, modern yol tekniğinin de başlıca ham maddesidir. Türkiyenin kuruluşunda çimentonun oynadığı ve oynamaya namzet bulunduğu büyük rolün ehemmiyetini böylece tebarüz ettirdikten sonra davamızın hedefi kendiliğinden anlaşılır: *Ucuz çimento...*

Çimento devri, ucuz çimento istiyor. Halbuki Türkiyede çimento çok pahalıdır. O kadar pahalıdır ki, harcıâlem bir inşaat malzemesi değil, adeta kadife ve lâvanta gibi bir lüks matahtır. Çimentonun tonunu inşaat mahalline 12 liraya (*) maledebilen İtalyan devletinin kısa bir zamanda örnek bir yol ağı kurmuş olması, hiç te şaşılacak bir iş değildir. Asıl şaşılacak iş, çimentonun tonunu inşaat mahalline en aşağı 50-100 liraya mal eden fakir Türkiyenin yapma ve kurma azmidir.

(*) Ankarada yapılan muhtelif tecrübe şoseleri bunun bir müjdecisidir.

(*) İtalyada Devlet yolları teşkilâtı, Besim Nuri B. S. 47.

Türkiye’de çimento sanayii, bilvasıta bir devlet Sanayiidir.

Memleketimizde devlet himayesile kurulan altı çimento fabrikası var. Bunlar, Teviki Sanayi Kanununun ve yüksek gümrük himaye resminin (ton başına altı lira) eserleridir. Bu altı fabrikanın beşi, ecnebî sermayesine aittir. Ve aralarında -tıpkı kömür sanayiinde olduğu gibi- bir satış birliği yapmışlar ve böylelikle rakipsiz monopol fiyatlarla piyasaları paylaşmışlardır. Satış birliğine dahil bulunan bu beş fabrikanın son üç senede istihsali şöyle inkişaf etmiştir:

	Ton
1931	90.000
1932	115.000
1933	126.000

Buna mukabil ithalât da şu seyri takip etmiştir:

1929	72.805
1930	60.079
1931	30.796
1932	2.313
1933	?

Görülüyor ki, ithalâtın yıldan yıla sür’atle düşmesine mukabil, istihsal yıldan yıla yükselmiştir. Fakat bu, kontenjan siyaseti sayesinde haricî rekabet tazyikinin aşağı yukarı tamamen durdurulmuş ve yerli fabrikalara meydanın serbest kalmış olmasındandır. Bugün kontenjan tahdidatı kalksın, top başına altı lira gibi yüksek himaye gümrüğüne rağmen, yine memleketimize ecnebî çimentolarının akınına şahit olacağımız şüphesizdir. Çünkü cihan çimento fiyatları çok düşüktür.

Türkiyenin bugünkü çimento sarfiyatı, yılda yuvarlak hesap 150 bin ton tahmin olunuyor.

Mütehassısların yaptıkları hesaplara göre, Türkiyenin çimento istihlâkine devlet en aşağı % 80 nispetinde iştirak ediyor.

Demek ki, devlet kendi himayesile vücut verdiği çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisidir. Devlet mübayaatı-

nı kessin, hiç bir çimento fabrikası tutunamaz. O halde devlet, gümrük varidatından fedakârlık yaparak, kazanç vergisini bağışlayarak, kontenjan siyasetile haricî rekabeti durdurarak yaşattığı çimento sanayiinin, aynı zamanda en büyük müşterisi de olmak itibarile bilfiil sahibi bulunuyor demektir.

Fakat çimento sanayicileri, bu büyük niymeti, bu garantili pazarı kendi lehlerine istismar ederek, Türkiye'yi en pahalı çimento sarfeden bir memleket haline sokmağı bilmişlerdir.

Sır gibi gizlenen maliyet fiyatları :

Bizde, bütün diğer sanayi şubelerinde olduğu gibi, çimento sanayiinde de maliyet fiyatları bir sır, daha doğrusu bir ayıp gibi gizlenir. Bugünkü kanunî mevzuatımız da bu sırra hürmet etmeği âmirdir.

İstihsalâtının % 80 ini satın alan devlet bile, çimento sanayiinin maliyet fiyatlarına agâh değildir.

Almanyadaki rasyonel çalışan çimento fabrikalarında ton başına maliyet fiyatı vasatî olarak şöyle hesap edilmektedir. (*)

	Mark	Lira Kuruş
Kömür	2.92	1.46
Muharrik kuvvet	3.75	1.87
Amele ücreti	2.80	1.40
Tamirat, malzeme	1.80	0.90
Maşlar, içtimaî sigortalar, vergiler,		
büro masrafları	3.60	1.80
Amortizasyon	1.85	0.92
Ambalaj	3,20	1.60
	19.92	9.95

Almanyada modern tesisatla kurulmuş ve rasyonel çalışan çimento fabrikaları, bir ton çimentoyu yuvarlak hesap 10 liraya mal ediyorlar.

Bizim İstanbuldaki fabrikalarımız, bir ton çimentoyu fabrika teslimi vasatî 28 liraya satıyorlar. Bizim maliyet fiyatımızın %

(*) Die Rationalisierung in der Zementindustrie von E. c. Loesche.

100 yüksek olduğunu farzedelim, yani bir ton çimentonun yirmi liraya malolduğunu kabul edelim, yine ton başına 8 lira bir kâr var demektir ki, bu maliyet fiyatının % 40 ıdır.

Maliyet fiyatı ile kâr arasındaki nispet, yüzde kaç aşarsa ihtikâr fiyatlarla karşılaştığımızı dair elimizde objektif bir miyar olmadığı için bu fiyatları ihtikâr fiyatları olarak tavsiften çekiniriz.

Bizde kurulan fabrikaların hemen hepsi Cümhuriyet devrinin eseridir. Onun için makinelerinin eski olduklarına ve rasyonel çalışmadıklarına hükmedemeyiz. Eğer Almanyadaki maliyet fiyatlarıyla bizdeki maliyet fiyatları arasındaki fazlalığı % 100 değil de meselâ % 50 olarak alırsak -bu bile çok insafli bir tahmindir- o vakit, bizde bir ton çimentonun on beş liraya malolması icabeder. Bu takdirde ise, ton başına 13 lira bir kâr kalıyor demektir ki, bu maliyet fiyatının % 86 sıdır.

Görülüyor ki, çimento maliyet fiyatlarının resmî bitaraf ve müteahhiss bir komisyon tarafından tetkiki milli bir zaruret mahiyetindedir.

Bir ton çimentonun Devlete maliyeti:

Türkiyede yapılan büyük inşaat işlerinin hemen hepsi ya doğrudan doğruya, ya bilvasıta Devlet sermayesile alâkadardır. Devlet, inşaatını müteahhitlere ihale suretile yaptırmaktadır.

Acaba devlet bir ton çimento için kaç para ödüyor?

Bir ton çimentonun devlete maliyeti şu unsurlardan terekkep etmektedir.

1. — Mübayaa bedeli
2. — Vapur veya trene tahmil, liman ve son istasyonda tahliye masrafı, sigorta ücreti
3. — İnşaat mahalline kadar nakliye
4. — Talî müteahhit kârı
5. — İşin heyeti umumiyesinden mukaveleten hisse alan büyük şirket hissesi.

930 senesine kadar Turhalda ve Malatyada bir ton çimentonun müteahhide teslim seri fiyatı 100 lira olarak hesap olunurdu ki,

bu ilk üç unsurun tutarıydı. Buna mukavele ile % 15 müteahhit kârı ve % 20 de Nohap şirketinin nezaret hakkı ilâve olunursa, demek o vakit devletin bir ton çimento için 143 lira ödediği anlaşılır. Bunu birbiri üstüne vasatî 100 lira olarak kabul edebiliriz.

1930 senesindenberi Devlet demiryolları idaresi, bir ton çimentoyu inşaat yerine en yakın istasyona 36 liraya teslim ediyor.

İstanbulda fabrikadan 28 liraya satın alınan bir ton çimentonun en uzak bir şark istasyonuna 36 liraya verilmesi, Demir yolu idaresinin devlet hesabına büyük bir fedakârlık yaptığına delâlet eder. Bugün en son istasyona 36 liraya teslim olunan bir ton çimentonun devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz:

	Lira
En son istasyonda teslim fiyatı	36
Son istasyondan inşaat yerine nakliye	10
% 15 müteahhit hissesi	6.90
%25 Nohap şirketin hissesi	
	63.48

Mütehassısların mütalealarına göre bir kilometre demiryolu için sarfolunan çimento miktarını arızasız arazide 100-200 ton ve arızalı arazide ise 600-800 ton. vasatî olarak ta 350-500 ton olarak kabul edebiliriz.

1930 senesine kadar devletin yaptırmış olduğu 1500 kilometre demiryolu için vasatî ve asgarî bir tahminle 500 bin ton çimento sarfedilmiştir. O seneye kadar bir ton çimentonun devlete maliyeti ise vasatî 100 lira tahmin olunduğuna göre ödenen paranın 50 milyon lira tutması icabeder.

Devletin 1930 senesinden 1933 senesi sonuna kadar yaptırmış olduğu demiryolu takriben 500 kilometredir. Bunlar için de yine asgarî bir hesapla 150.000 ton çimento sarfedilmiştir.

1930 senesinden sonra bir ton çimentonun devlete maliyeti yuvarlak hesap 60 lira olduğuna göre bunun da tutarı dokuz milyon lira eder.

Devletçi çimento siyaseti:

Devletin çimento ihtiyacı yalnız demiryollarına inhisar etmediğine göre, Cumhuriyetimizin ilk on senesi içinde çimento için hiç olmazsa 65.70 milyon lira ödediği anlaşılır.

Devletin çimento ihtiyacı gittikçe artacaktır.

O halde Devlet, en büyük alıcısı kendisi olduğu çimento sanayiini, bizzat kendisi kurmalıdır. O vakit Anadolunun muhtelif yerlerinde kurulacak devlet çimento fabrikalarının bu mühim inşaat malzemesini kömürün Devlet demiryollarında çok ucuza nakledilmesi ve hattâ kömür sanayiinin de devletleştirilmesi sayesinde 10 liraya mal edeceğine şüphemiz yoktur.

İnşaat işlerinde bugünkü ihale sisteminin devam ettiğini kabul etsek bile, gene o vakt bir ton çimentonun Devlete maliyetini şöyle hesap edebiliriz.

	Lira
Son istasyonda müteahhide teslim fiyatı	10
İnşaat mahalline nakli	10
% 15 müteahhit hissesi	3
% 20 ana müteahhidin nezaret hissesi	4.60
	27.60

Bugünkü maliyete nazaran ton başına $63,48 - 27,60 = 35,88$ lira bir fark temin edilebilir ki, bu % 56 bir tasarruftur.

O halde, devletin imar, nafıa, iktisat programlarının tatbikinde mühim bir rol oynayan ve oynayacak olan çimentoyu hususî teşebbüslerin kâr hesapları için verimli ve garantili bir kaynak olarak bırakamayız.

Devlet kuracağı pamuk sanayii için nasıl ki, bu sanayiinin ham maddesi olan pamuğu da beraber düşünüyorsa, bütün yapma ve kurma işlerinin ham maddesi olan çimentoyu da ihmal etmemelidir.

Devletçi Türkiyede devletçi bir çimento siyasetine de şiddetle ihtiyaç vardır.

Beş senelik programın manası.

İsmail Husrev.

Günün en aktüel iktisat meselesi, beş senelik sanayi programıdır. Program aşağı yukarı her muhitte geniş ve canlı bir alâka uyandırmıştır. Bu alâkanın bilhassa ticarî muhitlerde daha ziyade canlı olduğunu, her gün alâkadar bankaların ve vekâletlerin eşiklerinin aşındıran, koridorlarını dolduran komisyonculardan, tüccarlardan, fabrikatörlerden anlamak mümkündür. Hattâ hariçte muhtelif sanayi ve finans menfaatlarını temsil eden gazeteler, beş senelik sanayi programında bacaları tıkanmış fabrikalarına yeni bir iş sahası gördüklerini açıkça söylemekten çekinmiyorlar ve programı, kendi memleketleri aleyhine çevrilmiş bir müdafaa ve istiklâl silâhı olmakla beraber alkışlamaktan kendilerini alamıyorlar. Bu da kapitalizmin nasıl bir şuur teşevvüşü, bir tezatlar havası içinde kendini kaybetmiş olduğuna yeni bir delildir.

Muhtelif muhitlerin kendi bakımlarına göre beş senelik programa karşı gösterdikleri alâkaya mukabil, millî inkılâbın fikir cephesini temsil etmesi lâzımgelen resmî iktisat ulemasında bir kımıldama hareketinin henüz müşahede edilmemiş olmasını çok şayanı dikkat buluyoruz. Üniversite kürsülerini profesöral ve karlarla dolduran ulema, programın millî iktisat bünyesine getireceği yeni unsurun ve bu unsurun nasıl bir sisteme gebe olduğunun izahını kısaca programın içtimaî - felsefesini vermeli diler. Halbuki, programın ne içtimaî ve ne de iktisadî neticele-ri üzerinde bir tek kelime bile sarfetmediler. Fikirleri bu millî dava üzerinde hazırlamadılar. Anlaşılan çok daha âlî davalarla uğraşıldığı için programın memleket iktisadiyatında yeni bir devire mukaddeme olan çığır açıcı kıymeti idraklerde henüz yer edinemedi. Programı henüz basit bir bütçe meselesi, basit bir müdafaa vasıtası olarak almaktan ileri gidemiyorlar.

Biz beş senelik sanayi programını evvelâ iktisat politikasına vereceği yeni istikamet, saniyen millî iktisat sistemine getireceği yeni unsur ve ilerde vereceği yeni çehre bakımından mütalea etmek istiyoruz.

Beş senelik sanayi programı, iktisat politikasında bir dönüm noktası ve yeni iktisadî kuruluşun ilk inkılâpçı hamlesidir. Devletin millî inkılâptan sonra takip ettiği iktisat politikasında gaye itibarile daha ziyade hâkim olan unsur, ferdiyetçi telâkkiydi. Alınan şu veya bu tedbirde iktisadî ferdin refahı, istihsal ve mübadelede imkân dairesinde kolaylık görmesi gaye idi. Meselâ Teşviki Sanayi Kanunu, münferit müteşebbislerin, devlet himayesi altında azamî inkişaflarının temini gayesile vazedilmişti. Her konulan kanunla ferdin kemali istihdaf olunurdu. Tedbirlerin merkezinde fert vardı. Uzun zamanlar, ferdin refahi tarikiyle millî refaha varılacağı kanaati hâkim olmuştu. Fakat sanayi programında yeni bir telâkki tahavvülü görüyoruz. Bir iktisat politikası sisteminden diğer bir iktisat politikası sistemine intikalin mebdelerini müşahede ediyoruz. Program gaye olarak ferdin refahı yerine külün refahı yani milletin kül halinde kalkınması zihniyetini tahakkuk ettirmek itibarile üniversalist bir telâkkiden mülhemdir. Yeni ruh, ferdin refahına külün refahı tarikiyle gidilecektir kaidesini koyuyor. Millî iktisadiyatı inkılâpçı bir hamle ile kül halinde kurma davasında artık ferdin dar menfaatlara, aferist temayülleri değil, bütünün, bütün milletin yüksek menfaatlara asıldır. Devlet elile, devlet sermayesile yani milletin her ferdinin kendi cebinden vereceği para ile kurulacak olan devlet daha doğrusu millet sanayii, münferit eşhas hesabına değil, millet hesabına çalışacaktır. Binaenaleyh sanayi programile iktisat politikası, ferdiyetçi hedeften, üniversalist, bütüncü hedefe geçmiş oluyor.

Fakat iktisat politikasında bu gaye istihalesi aynı zamanda gayeye erme, gayeyi tahakkuk ettirme usullerinde de esaslı bir değişikliği icap ettirmektedir. Ferdiyetçi bir gayeye müstenit iktisat politikası liberaldi. Ferdin hürriyetini esas ve mukaddes tanırdı. Meselâ Devlet, Teşviki Sanayi Kanunile sanayi müteşebbislerini himaye ederken hiç bir zaman onların şu veya bu iş

sahasında çalışmalarını menetmemiştir. Yahut onların bilvasıta veya bilâvasıta hareketlerini tahdit etmemiştir. Memleket ihtiyacından fazla binaenaleyh netice itibarile millî sermayelerin heder olmasını icap ettiren fazla imalâta, gayri iktisadî rekabete müdahale etmemiş onları serbest bırakmıştır. Bugün müstahsil standartlaşmamış mahsul ihracında hürdür. Mahsule hiyle karıştırmakta hürdür. Şahsî menfaatini, millet menfaati üzerinde tutmakta hürdür. Ferdin iktisadî faaliyetleri ferdin mes'uliyetine terkolunmuştur.

Halbuki universalist iktisat politikasında bütün kanunların, bütün tedbirlerin, normativist olması zaruridir. Ferdin hareketleri muayyen normlarla bütünün milletin menfaatları namına tahdit edilecektir. Fert millet menfaatlarını hiçe sayarak kendi şahsî hesabına cirit atamıyacaktır. Millet kazancını kendine arpalık yapamıyacaktır. Devletin son senelerde muhtelif sahalarda bilhassa kambiyo muamelelerinde kontenjan işlerinde ilh.. aldığı tedbirler bu normativist sistemin ilk mübeşşirleri, rüşeymleri telâkki olunabilir: Millî paranın kıymetini düşüren kambiyo spekülasyonları, millî tediye muvazenesini ve dolayısıyla millî parayı zedeleyen lüzumsuz ithalât münferit şahısların arzularına rağmen menolunmuştur. Sanayi programı, bu sahada daha ileri bir hareketin ifadesi olmuştur. Binaenaleyh Devlet iktisat politikasının tatbikatında serbest liberal usullerden, normativist, bağlayıcı usullere geçmektedir.

Beş senelik sanayi programı vereceği neticeler bakımından yeni bir iktisadî sisteme, yeni bir iktisat devrine intikalin de mebd-i olacaktır. Millî iktisadiyatı bir sistem olarak alırsak, bunda üç ana unsur tesbit ederiz. Bunlardan biri iktisadî sistemin maddî maişeti temin etmek maksadile tabiatle münasebete tavasut eden yani istihsalin icrasına âmil olan teknik diğeri tabiatla münasebette insanlar arasında doğan içtimaî münasebetlerin şekli, başka bir tabirle içtimaî nizam, üçüncüsü de bütün bunların icabatından doğarak bilâhare bütün iktisadî sistemin revişine müessir olan iktisat zihniyeti yahut ideolojidir. Bu üç unsurun terkibi olan iktisadî sistem aynı zamanda bir tarih devri de-

mektir. Her tarih devrinde bir sistem doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Bunun için tarih devirlerinde doğan, yaşayan ve ölen sistemlerin izlerine yanyana içiçe tesadüf etmek mümkündür. Sistemin istihalesi demek yeni bir tarih devrinin başlaması demektir. Bir iktisadî sistemin anasını teşkil eden noktalar arasında teknik, ya an'anevî yahut ilmî, içtimaî nizam ya sınıfçı yahut halkçı, iktisat zihniyeti de ya ferdiyetçi yahut bütüncü, ya kanaatkâr yahut kârcı olabilir.

Türkiye millî iktisadiyatında bu vasıfları ararsak, onun en mühim kısmı itibarile an'anevî ve ampirik bir teknike, sınıfçı bir içtimaî nizama, ferdiyetçi ve kârcı bir zihniyete dayandığını görürüz. Halbuki, devletin yeni iktisat politikasının bir taraftan gaye diğer taraftan usul bakımından vereceği neticelerin her halde millî iktisat sistemine yeni unsurlar getireceği aşîkârdır

1 — Devlet, modern sanayii bizzat kurmakla memlekete rasyonel ve ilmî teknik getirmiş olacaktır. Büyük devlet sanayii ancak modern teknike istinat edebilecektir. Binaenaleyh mevcut sistemin ampirik teknikinin yerine ilmî teknik namzettir. Bugün bazı sanayi branşlarında meselâ ipekçilikte aşure kazanile ipek kozası çeken, el ütüsile apre yapan bazı işletmelerin memlekette rasyonel teknikin mübeşşiri olacağını aklı selim sahibi bir kimse şüphesiz düşünemez. Rasyonel teknikin büyük mikyasta misallerini devlet hatlariyle hususî şirket hatlarında görürüz. Devlet hatları en modern malzemeyi kullanır. Hususî hatlar, hâlâ kırk elli sene evvelki malzemeyi terkedememiştir.

2 — Devlet sanayiinin kurulmasile iş verenle iş alan arasındaki münasebetlerin şekli de değişecektir. Devlet sanayii patronla amele münasebetine değil, milletin küllî ifadesi olan devletle milletin iş alan efradı arasındaki içtimaî münasebetlere sahne olacaktır. Halbuki bugün mevcut yecüc ve mecüc şeklindeki millî sanayide bariz bir amele patron münasebeti vardır. Bu münasebet, millet bütünlüğünü kıracak bir neticeye her zaman müncer olabilir. Devlet sanayii, millî iktisadiyatın içtimaî nizamına sınıfçı değil, halkçı bir unsur getirmekle mevcut sistemin orijinal bir içtimaî çehre almasına âmil olabilecektir.

3 — Rasyonel teknik üzerinde yeni halkçı cemiyet münasebetlerinin teessüsü zarurî olarak iktisadî telâkkilerin ve zihniyetlerin de değişmesine müessir olacaktır. Bugünkü millî iktisat sisteminde ferdiyetçi ve kârcı bir iktisat zihniyeti müşahede olunmaktadır. Bütün iktisadî faaliyetler, bu zihniyetin tezahür şekillerine göre istikamet almaktadır. Mevcut veya kurulan her teşebbüsün sübjektif muharrik kuvveti, kâr temini prensipidir. Halbuki devlet sanayii, devlet iktisadiyatı, bütüncü bir iktisat telâkkisi, kârcı değil, gayesi milletin kül halinde refahı olan bir iktisat zihniyeti getirmektedir. İktisadî faaliyetlerin muharriki, artık azamî kâr prensipi değil, milletin her ferdinin ayrı ayrı refahı için memleketin istihsal kuvvetlerinin azamî inkişafını temin prensipi olacaktır.

● Bizce rasyonel teknike müstenit halkçı bir cemiyet nizamını ihtiva eden bir iktisat sisteminin, tahakkuku için beş senelik sanayi programı bir mebdde bir intikal kademesidir.

Millî iktisat sisteminin kül halinde reorganisasyonu ancak sanayi programını takip edecek bir iktisat planile mümkün olabilecektir. Sanayi programı tatbikinin inkişafı esnasında diğer iktisat şubelerinde de bir programlaşma zarureti tevhit edecektir. Bir sanayi programı, zarurî olarak bir münakalât programına, bir ziraat programına, bir ticaret programına lüzum gösterecektir. Bu iktisat şubelerinin ahenkli çalışmasıdır ki, sanayi programının tahakkuku kabil olacaktır. Fakat yalnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık ancak ayarsız iki çarkın birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice verir. Muhtelif iktisat şubelerinin ayrı ayrı programlaşması netice itibarile millî iktisat planının istinat etmesi lâzımgelen temeli vücade getirmiş olur. Esasen iktisat planı, birbirlerini bir program dahilinde tamamlayan muhtelif iktisat şubelerinin bir muhassılasıdır.

Allah ve Şeytan.

Yakup Kadri.

● Edebiyatta «ustaişi-şaheser» denilen şey Allahla Şeytan arasında tam bir uzlaşmanın mahsulüdür. Gerçi, Anatole France'a göre yeryüzündeki bütün güzel şeyler yalnız Şeytanın eseridir amma, biz, bunu, nihayet, bir *epikürîen* nüktesi olarak telâkki edeceğiz ve Pan'ın boynuzlu kafasına bakarken bile ondaki ilâhî unsuru keşfetmekte güçlük çekmeyeceğiz.

Zira, bizce, bir ustaişi, ezelî asayişin ve kevnî *senfonia*'nın bir parçası demektir. Allahla Şeytan arasındaki cidal devam ettiği müddetçe böyle bir asayişe, böyle bir *senfonia*'ya ermemizin imkânı var mıydı? Eğer hilkate hâkim olan bu iki kudret, muttasıl çarpışıp dursalardı, dünyanın kahostan kurtulması ve bu gördüğümüz nizamın kuruluşu nasıl kabil olurdu? Gerçi, Tevratı an'aneye göre Allahla Şeytan beynindeki kavga, birinin öbürüne galipliğiyle netice bulmuş ve mağlûp Şeytan asırlar asırı cehennemin ateşinde yanmağa mahkûm olmuştur; fakat, ne vakite kadar? Gene, Tevrat, bu cezanın sonsuz ve sonrasız olduğunu söyler.

Şu halde, insanların kendilerini bildik bileli, her yanda Şeytanın işlerine ve izlerine rasgelişlerini neye atfetmeli? Filie neydi? Jüpiter nedir? Akdeniz'in Siren'leri, Venüs'ü birer ecinni kızından başka neydiler? Leonardo da Vinci, Makiavel, Charles Beaudelaire, Nietzsche tam manasiyle birer ifrit değil miydiler? Bütün putlu medeniyetlerin kurucusu Şeytanlar değil midir? Bütün icatlar, ihtiralar o kibirli ve âsi varlığın asıl Yaradana karşı bitmez tükenmez hırsını, kıskançlığını, temerrüt ve rekabetini ifade etmiyor mu? Evet, her yanda, Şeytanın hâlâ Allah'a şirk koşup durmakta olduğunu görüyoruz. Anatole France'ı aldatan şey de bu olmamış mıdır?

● Şu halde niçin, Allahla Şeytanın, dünyayı, kendi aralarında bölüşmüş olduklarına hükmetmeyelim? Niçin, mutlaka, cennette-

ki isyan hâdisesinin devam edip gitmekte olduğunu düşünelim? Bu iki eski düşmanın, nihayet, günün birinde anlaşmış olmaları o kadar imkânsız bir şey midir? Birinin uluvvücenabı, öbürünün aklı, mantığı, onları, dünyanın yüksek menfaatleri namına, akıbet, neden uzlaştırmış olmasın?

Kim ne derse desin, bu uzlaşma olmuştur ve yeryüzünde gördüğümüz bütün güzellikler bu sulhun tatlı yemişleridir.

Bunları yerken dua edelim ki, bizim içimizde de, nihayet, böyle bir sulh ve asayiş husul bulsun. Yani gönlümüzle aklımız arasında tam bir uzlaşma ve anlaşmanın esasları kurulsun. Gerçi, buna, biz, ancak amansız bir muharebe yolundan vasıl olacağız. Lâkin, ne pahasına olursa olsun, bu sulha varmak ve bunun ganimetlerini toplamak bize vadedilmiş saadetlerin en büyüğü olacaktır. İnsandaki yaratma hassası, ancak, bu sayede harekete geçebilir. Onun için, her ustaişi bir *trofe*'dir.

Eski Yunanlılar, en büyük cenk kahramanlarıyla, en yüksek şairlerinin alınlarını aynı nebatın yapraklarından çelenklerle sararlardı. Bu, o demektir ki, bize her ikisi de çetin boğuşmalar pahasına kazanılmış sulhu getiriyor.

İkide bir, Türk müneverleri, kendi aralarında «Bizim de ne vakit büyük şair ve sanatkârlarımız olacak?» diye konuşup dertleşirlerken, ben de kendi içimden, melul melul, bunu, bu müheyyiç *ledünü* düşünüyorum. Ve diyorum ki «Bizde, henüz o mukaddes cidal bile başlamamıştır. Ruhumuz, tam bir *adem* ıssızlığı, bir *adem* durgunluğu içindedir.»

Allah, daha yaratmadı ki, Şeytana: «Secde et!» desin, Şeytan da, secde etmem desin ve bu yüzden o mukaddes harp, o bütün medeniyetlerin, ateşin, nurun ve gölgenin kaynağı olan mukaddes ve bereketli harp patlayıp alevleri vücudumuzu sarsın.

Bir Türk şairi, bundan yirmi yıl evvel şöyle bağırıyordu:

At, istersen, cehenneme;

Narında var nurdan şemme.

İşte, biz, henüz bu hasret devrindeyiz ve bütün verebildiğimiz şeyler bunun iniltilerinden ibarettir. Genç ve ihtiyar bütün saz ve söz ehillerinden bize akseden o boğuk boğuk sesler, yalnız bunların elindeki köhne âletin paslı tellerinden değil, biraz da içlerindeki kahotik boşluktan geliyor.

Kadro'ya abone olunuz!
kadro'ya abone bulunuz!

“Makinaların muhacereti”- ne zeyl.⁽¹⁾

Bir frenk muharriri, Henri Béraud, son çıkan bir kitabında, eskiden Orta Avrupa'nın en canlı sanayi merkezlerinden biri olan Avusturya'nın Viyana varoşundaki bir büyük fabrikanın ölümünü şöyle anlatıyor:

«Bu, çıplak bir kırdı, sürülmüş, fakat, ekilmemiş, rüzgârlı tarlaların ortasında bir yerdir. Manzara bir yandan şimal ovalarını, bir yandan Macaristan'ın pusta'sını hatırlatıyor. Bu sürülmüş çölde, bir büyük cadde, dosdoğru, uzanıp gövün eteklerine saplanıyor. Ta orada, ta uzakta, bir dişi yüksek fabrika bacası ufukta bekçilik ediyor. Her şey uykuya dalmış gibidir. Ne bir duman, ne bir araba, ne bir kuş. Bu ıssızlığın, biraz çılgın suspusluğu içinde, yalnız yıldız yelinin figanı duyuluyor.

«Birisi, bana, demişti:

«— Oraya gidiniz, bizim sefaletimizin hakiki çehresini asıl orada göreceksiniz: Bir şehir kadavrası; bir şehir ki, içinde hiç bir şey yoktur, işidiyor musunuz, işsizlerden başka hiç bir şey... Memleketimizde olup bitenden bunu görmeden, bir mana çıkaramazsınız.

«Oraya vardığım saat, gece olmak üzereydi. Önce, evleri yıldırımla vurulmuş, şaşkın ve perişan bir manzara gösteren, tek تنها bir uzun sokaktan yürüdüm. Sonra, bir meydanlıkta, kapıları kapalı dükkânların önünden geçtim. Arasıra, uzaktan uzağa, bazı küçük avlulardan bir insan gölgesi geçiyor; bir erkek, bir kadın, bazı sert yüzler, gözüküp kayboluyor. Bazı, gözler, yabancı ziyaretçinin üzerine dik ve acı nazarlarla bakıp çevriliyordu.

«Biraz ötede, sokak, yüksek, karanlık, sessiz bir şeyin etrafına dolanmak için bir dirsek teşkil eder: Bu şey, vaktiyle bir fabrika idi. Fakat, şimdi, kırmızı tuğladan, kara kadranlı bir kocaman duvardır. Kapının parmaklıkları arsından bomboş bir avlu görünür; bu avluyu saran otların aralıklarına ve bir takım eski araba tekerleği izlerine birikmiş sular, ıksız bir göğü aksettirmektedir. Yığın halinde demir kırıkları yeri kaplamıştır. Camsız pencerelerin sırasında bir duvar saati, ölmüş bir vakti, hiç manası kalmamış bir vakti, kendi akrebiyle yelkovanı kadar paslanmış bir vakti işaret etmektedir. Üç tane sönmüş baca gök yüzüne ümitsiz kollarını uzatıyor.

«Başında, kenarları kordonlu bir kasket taşıyan bir adam göründü. Bu, şu viranenin bekçisi idi. Benim suallerime cevap olarak fabrikanın dört yıldan beri kapalı olduğunu söyledi. Bu yüzden, kasabanın ahalisi de dört yıldan beri iane ile geçinmekte imişler.. Ve dört yıldan beri bu fabrika parça parça satılmakta imiş. Evvelâ, makinalarını satmağa başlamışlar;

(1) «Makinaların muhacereti»: Şevket Süreyya. (Kadro: 23).

sonra kömürünü, sonra kontratolarını, daha sonra tenvirat cihazlarını, mobilyalarını satmışlar. Şimdi de taşlarını satıyorlarmış...

«— Taşlarını mı?

«— Evet, efendim. Civar köylüleri, bu taşların tanesine 5 Groş verirler. Onları, küçük el arabalarıyla almağa gelirler. Böylelikle bütün binayı taşıyıp bitirdiler. Eski fabrikadan yalnız bu yüz kaldı - o da tuğla olduğu için...

«— Burada yalnız mı oturuyorsunuz?

«— Benden başka bir de muhasip var.

«Muhasip, kolları sıvalı iri yarı ve mahzun bir delikanlı, beni viranenin kalan pavyonlarından birinde kabul etti. Burada, her şeyin metrâklığı, artık, yürekler parçalayıcı bir hale girmişti. Bir takım dağınık kâğıt yığınları ve sandalyalar ortasında bir soba homurdayordu. Bir pencereden fabrikanın ayakta kalan yüzü gözüküyordu. Bu yüzün ortasında, bir gülle deliğini andıran bir yarık, arkasındaki ateliye duvarının, kurşunî nakışları üstüne açılıyordu.

«İşte, Marienthal'in on bin bir tane tezgâhı, bu yarıktan birer birer sızıp gitmişti.

«Ben seyahitimin sebebini kendisine anlattığım vakit, on bir bin ailenin gündelik nafakasını tasfiye ile meşgul bu adam, bu yegâne arta kalan dümdar, ciddi ve ağır bir eda ile söze başladı:

«— Bu, gayet eski, bir manifatura fabrikasıydı. 1832 de kuruldu. Adeta, tarihi denilebilecek bir müessese! Eğer başına bu felâketler gelmeseydi, geçen yıl, yüzüncü yaş dönümünü kutlayacaktık. Bütün kasaba, yalnız bu yüzden geçiniyordu. Yani, bir asırdan beri, bütün Marienthal, erkek, kadın, çoluk çocuk hep bu fabrika içinde dokuyor, boyuyor, işliyordu. Buradaki, iş, babadan oğula intikal ediyordu. Şimdi görüyor musunuz, efendim, bütün o zamanlardan ortada ne kaldığını?...

«Birlikte çıktık. Yavaş yavaş akşam ilerleyordu. Daha aydınlık göğ altında, gözleri oyulmuş koca bina, etrafındaki evlerin üzerinden ovalara inen karanlığı seyrediyor gibiydi. Rehberim, tuğla duvarın yarığı önünde durdu:

«— İşte, bizim sonuncu dokuma tezgâhımız; dedi. O da yarın gidiyor. Bulgarlara satıldı. Öbürleri de böylece, Avrupanın dört bucağına dağıldı. Henüz nerde iş varsa, oradan gelip alıyorlar. Belçika'dan geldiler; İtalya'dan geldiler; Polonya'dan geldiler; İrlanda'dan geldiler...

«Yaklaştım. Sonuncu makina, şimdiden meyilli bir satıh üstüne konulmuş, harekete hazır bekliyordu. Bu satıh, yarın onu bir kamyonu doğru kaydıracak ve makina yola çıkacaktı. Yüksek ve katı profili dipsiz bir boşluk üstünde çizgileniyordu. Ne garip şey! Onu, bir gelin gibi, çiçekler ve yapraklarla süslemişler. Bu ne demek olacak?

«Bana:

«— Amelenin işi... diye cevap veriliyor.

«— Amele mi?

«Bu sözün manasını güçlkle anlayabiliyorum. Ve, bütün bu dalları, bu çelenkleri, şu betbahtlar kendi elleriyle mi örmüşler? Bu hüznü bez-

giler, bu yaslı süsler, demek ki, işçinin âlete son vedaı idi? Demek, bu artık, her şeyin bittiğini, bir daha karın doyuran işin tekrar dirilmemek üzere elden gittiğini bilen bu adamların eseri idi!

«Onların bu hareketini nasıl muhakeme etmeli? Bu bir asalet midir? Bir safderunluk mudur? Bir alay mıdır? Bir şuarsuzluk mudur? Bu benim yüregime mi dokundu? Kalbime kasvet mi verdi? Yoksa beni sadece güldürdü mü? Bilmiyorum!

«Oraya bir tiyatro dekoru gibi dikilmiş, bu gövdesiz kulenin etrafını adım adım dolaştıktan sonra, kanalle caddenin arasında, eski binanın bulunduğu noktaya geldik. Üç hektarlık bir arsa. Vaktiyle, on bir bin çarlığın cehennemi bir sesle homurdandığı bu noktada, bugün, buhran, yer yer çukurlarla delik deşik olmuş bir toprak parçası bırakmıştır. Ovadan gelen gençlerin ve paçar müstahsilinin, burada, her şeyi nasıl yıktığını söylemiştim. Bunlar, taş taş üstünde bırakmamışlar ve o kadar tez elden ki, kimbilir kaç kudretli konsorsium'un himaye ettiği ve bütün bir şehir halkının gözü gibi sevdiği yüz yıllık bir koca fabrika, sanki termitlerin veya kızıl karıncaların hücumuna uğramış bir Karkas gibi, bir lâhza içerisinde, mahvolmuş, maddeten bitmiş, gitmişti. Bir imza atımlık zaman, bir telefon ve o canlı arı kovani bir hırdavat yığını haline giriveriyordu.

«Bu hikâye, aynı zamanda, devrimizin hakiki simasını, bizi titreten bir isabetle göstermiyor mu? Ve bir kasadarın melûl melûl düşündüğü bu boş arsa, elli aydan beri bütün rakamları altüst eden bir sinsi fırtınaya, mukavemetten âciz bir âlemin küçük mikyasta bir örneği değil midir? Asırların dişine tırnağına karşı gelmek isteyen şeylerin garip faniliği! Aca-ba, sür'at, o kadar meth ve sena edilen «muasır sür'at», yalnız tahrip kudretleri içinde mi tekâsüf edecektir?

«Gözümün önünde serili duran bu manzara, hem bir muharebe meydanını hatırlatan halile, hem de yıkılıp çöküşünün bu kısacık hikâyesiyle bu tahmini kuvvetlendiriyor. Bombardıman edilmiş bir şehrin yıkıntılarına çok benzeyen bu şeyler karşısında, artık söylene söylene, adı ve harciâlem bir lâf haline giren «iktisadi muharebe» tabirinin rasgele uydurulmuş bir söz olmadığına inanmak lâzımgelir. Bir imza atımlık zaman, demiştim. Evet, ve telefonla bir banka protestosu çekecek kadar bir mühlet... Bu feci akıbeti husule getirmek için manifatura işini kontrol eden bir bankacının pençesi ve sesi kâfi gelmişti. O, sermayeyi para haline sokmak için makinayı ve işçiyi kendi talihlerine terketmişti.

«Akşam vakti ilerledikçe, Marienthal sokaklarını doldurmağa başlayan bu vekarlı ve somurtkan işçiler başlarına gelen felâketin sebebini anlamıyorlardı. Nasıl anlayabilirlerdi? Kim onlara, bunu izah etmek zahmetini üstüne alacak? Bu saatte, hepsi, bütün işsizlerde görülen o pazar gününe mahsus fukaraca hal ve tavurlarıyla geçip gidiyorlar; geçip gidiyorlar. Çocuklarını, ellerinden tutmuş, hayır müesseselerinin kurduğu kantinlerden günün nafakasını almağa gidiyorlar. Kim bilir, belki, aklımıza niçin buradan çıkıp gitmiyorlar suali gelebilir. Nereye gitsinler? Öbür şehirler de işsizler ve dilencilerle dopdoludur. Hattâ, ormanda odun yarıcılığa bile iş kalmamıştır. İşte, bundan ötürü, boş bir gönül, boş bir kafa ve bomboş ellerle burada, bu sefalet kazığına çakılı olarak, ve yalnız, iç-

timal muavenetten alınacak haftalığı düşünerek, kalmak lazımdır. Bu haftalık ise yedi şilini, yani yirmi bir frangı geçmez. (2 lira).

«Devrimizin ne belâgatli bir tasviri! Bugün, bu meçhul Marienthal kasabasında geçen şey, yarın başka bir yerde geçecektir. Koca dünyayı, bu küçük Avusturya köyünün hali işte bu cihetten alâkadar etmelidir. Bu zavallı insanlar, hemen her yerde görülen insanlardır. Renkleri «şomaj» rengidir ve bedenleri 1933 kokusunu saçmaktadır.

«İşte, sarı - kara sema altında, lânetleme kasabayı, kendi ıssızlığına bırakıp giderken kalbim sıkışmış bir halde, bunu düşünüyordum. Karanlıkta arabanın içinde sarsılarak uzaklaşıyorduk. Viyana'da, ışıklar yanıyor; herkes, bu akşam, dünyanın en güzel Operasında, Lotte Lehmann'la birinci defa oynanacak olan Anabella'yı seyretmek için giyinip kuşanıyordu. Fakat, heyhat, bu toprakların yaslı garipliği, ortasında benim içimde çalan musiki büsbütün başka bir şeydir. Bu, bana; «Kalkınız, Marienthal'e gidiniz; bunu görmeden, hiç bir şeyi anlayamazsınız!» diyen ve bana bu تنها caddeyi gösteren mağmum ve inatçı adamın sesidir.

(Viyana, dünyanın anahtarı'ndan

Şeker sanayii

kömür sanayii

Çimento sanayii

Sigortacılık

Değirmencilik

ve

Buğday toptancılığı

DEVLETLEŞTİRİLMELİDİR.

Oklar, neyi gösteriyor?

Burhan Asaf.

Makina medeniyeti, henüz çok gençtir. Onun doğmasına sebep olan fikri terakümler safhasını yani Rönesans'a kadar olan devri bile hesaba kat-sak beş altı yüz seneyi geçmez. Kaldı ki, modern makina tekniği yüzün-den içtimai münasebetlerini baştan aşağı değiştirmek mecburiyetinde ka-larak o zamana kadar onların hepsinden farklı bir cemiyet nizamına geç-miş olan insanlık, ancak bir buçuk iki asırdanberi mevcuttur.

Bu bir buçuk iki asır içinde, teknik, cihanın bütün noktalarını birbirine bağlamıştır. Bugün hiç bir millet yoktur ki, diğerlerinin mevcudiyetinden haberdar olmasın. Hiç bir millet yoktur ki, milletlerarası münasebetlerin kendi payına düşen parçasından müteessir olmasın. Bu müteessir oluş, o millet için, müsbet olabileceği kadar menfi de olabilir. Fakat müteessir oluş, her millet için mukadderdir. Bunun içindir ki, makina medeniyeti, bütün milletler ve insanlar için müşterek bir medeniyet olmuştur, müş-terek bir medeniyet kalacaktır.

Bu genç medeniyetin, bugün, hasta olduğunu biliyoruz. Fakat bu yüzden cesaretimizi ve ona olan inanımızı kaybedecek değiliz. Ona ancak iki asır-dan beri malik bulunuşumuz, onu bütün hastalıklarından temizleyebile-ceğimizin en büyük garantisidir. Ne şüphe ki, telgraf, vapur, radyo, fabri-ka, film gibi binlerce vasıta ve kolaylık haddi zatında, mutlak surette masum ve mutlak surette faydalı şeylerdir. Bunlar sayesinde tabiata öy-le bir kudretle tahakküm edebilmişiz ki, koca dünya, arzularımızın önün-de ve hareketlerimizin altında bir mendil içi kadar küçülmüştür. İzti-raplarımızın sebebi, her halde teknikte değildir. Her halde, tekniği do-ğuran müsbet ilimlerde değildir. Ve esasen bu sebebi, bu iki asırlık kısa-cık tecrübemize rağmen tesbit etmişizdir. Sebep, mütemediyen terakkiler kaydeden teknik karşısında içtimai görüşlerimizdeki geriliktir.

Makina medeniyeti, doğmasile beraber, bir kaç milletin inhisarında kal-mıştır. Makinanın kömür ile demirin bir mahsulü olması, onu bulup istih-sale tatbik eden bir kaç milletin elinde (İngiltere, Fransa, Belçika ve da-ha sonra Almanya) bir tahakküm silâhı yapmıştır. Makina ile beraber o-nun kullanılabilmesi için icap eden cemiyet nizamı (liberal demokrasi) ve onun kârle çalışmasını temin eden iktisat nizamı (liberal kapitalizm) çok kısa bir zaman mesafesi dahilinde emperyalist tahakküm tarzının bütün unsurlarının vücut bulmasına yol açmıştır. (Sanayi ve ticaret em-peryalizmi, finans emperyalizmi, silâhlı siyasi emperyalizm).

Kaşla göz arasında ve daha bir çok milletler neye uğradıklarını kestire-medem, makinanın harikulâde randımanına göre inkişaf eden maki-na medeniyeti, cehennemî bir tempo ile bir kaç garp milletin inhisarına

geçmiş ve bugün hepimizin malûmu olan yollardan yürüyerek, bütün dünya üzerindeki hükmünü tesis eylemiştir. Metropoller - pazarlar (müstemleke ve yarımüstemlekeler) tasnifi, bu inkişafın bir neticesidir.

Demir ile kömürü işlemeğe, bundan hasıl olan makinaya iş sahasında binlerce tenevvüe varan vazifeler yüklemeye ve bu hususta muvazi giden ilmi buluşlara dayanan bu hareket, ferdiyetçi ve liberal kapitalizmin madde ve akıl üzerinde tam bir hükümlanlık sürdüğü çağdır.

1. — Demirle kömürün mahsulü makinayı elde tutmak ve bunu dünyanın her noktasından getirilen hammaddelerle beslemek, sanayi inhisarını temin etmiştir.

2. — Sanayi inhisarı, mamul madde ile ziraat maddesi ve hammadde arasındaki fiyat makasını mamul madde lehine açmış ve bu suretle sermaye terakümü inhisarını doğurmuştur.

3. — Sermaye terakümü inhisarı, ziraat maddeleri ve hammaddeler istihsal eden memleketleri metropollerin mali hegemonyaları altına sokmuştur.

4. — Mali hegemonyalar, derhal siyasi hegemonyalara inkılâp etmiş ve bu suretle, bildiğimiz Garp emperyalizmi en tam ve en korkunç şeklini bulmuştur.

Yalnız şunu işaret edelim ki, bütün bu hâdiseler, öyle birbiri arkasından ve bir takım zaman mesafeleri dahilinde cereyan etmemiştir. Bu hâdiseler, birbirine karışmış olarak ve birbirini tamamlayarak, hemen aynı zamanda olarak cereyan etmiş ve makinanın gerek kara gerek ise deniz muharebeleri için temin ettiği üstün silâhlar bütün bu haksızlığın kısa zamanda teessüsünü kolaylaştırmıştır.

Bir kaç garp memleketinin inhisarı altında ve cihan ölçüsünde meydana alan makina medeniyeti'nin içyüzü, bundan ibarettir:

Neticede:

Cihan istihsalâtı ile beraber cihan mübadelelerini ve bunların muhassılası olan cihan içtimai münasebetlerini, bu bir kaç garp devleti, kendi bildikleri ve kendi işlerine geldiği gibi idare etmişlerdir. Yedi sekiz senede bir gelip çatan peryodik buhranlar, tehlikenin mevcudiyetini her ne kadar muntazaman haber vermişlerse de, kapitalist merkezler, buna kulak asmamışlardır. Her buhranın izalesi için yeni pazarlar açmak zaruretinin duydukları halde, günün birinde açılacak pazar kalmıyacağını, hatırlarına getirmek istememişlerdir. Kendi memleketlerinde iş ücretleri refah seviyesi ile beraber mütemadiyen yükselirken pazar olarak seçtikleri memleketlerde iş ücretlerinin refah seviyesi ile beraber mütemadiyen düştüğünü ve sâyin sefaleti başladığını gördükleri halde, bunun alım kabiliyeti üzerinde günün birinde nasıl bir tesir yapabileceğini düşünmemişler ve dünya ölçüsünde bir münasebet tesis eyledikleri halde aynı dünya üzerinde milletlerin iki ayrı karargâha bölünmüş olarak refah ve sefalet gibi ateş ve su gibi, aç ve tok gibi, zalim ve mazlûm gibi yaşıyamıyacaklarını bir türlü idrak edememişlerdir. Hele günün birinde, hakları gasbolunmuş milletlerin idrakinde bir hakikat nurunun parlıyacağını ve bunun hemen arkasından pazarların isyanı geleceğini, pazarların müstakil birer iktisadi cüzütam olmak arzularının geleceğini, millî kurtuluş mücadelelerinin geleceğini; kısaca, yeni pazarlar açmak şöyle dursun, eldeki pazarların birer birer kopup gideceğini kat'iyen ummamışlardır.

Halbuki işte, gözleri bir türlü doymadığı için cihan harbi ile birbirlerine düşen bu metropollerin birbirlerini zayıf düşürdükten sonra karşılaştıkları vaziyet, bundan ibarettir.

Fakat, bu vaziyetin içmanası nedir? Niçin pazarların isyanına şahit oluyoruz? Milletler, niçin siyasi sınırlardan en bayağı istihlâk maddesinin istihsaline kadar, tam bir istiklâl istiyorlar? Bunu, milletler bakımından alırsak, milletler, sadece haklarını elde etmek peşinde mücadele ediyorlar. Fakat dünya ve dünya üzerinde yaşayan insanlık bakımından mütalea edersek, o zaman işin, bizzat makina medeniyeti yani mücerret bakımdan bile bir manası vardır. Bu mananın tam olarak idrakimize aksetmesi henüz kabil değildir. Fakat kısmen olsun buna nüfuz etmeğe çalışmak, mümkündür.

Metropollerin şimdiye kadarki tahakküm vasıtalarının başında, makina gelmiştir. Bunu da, istihsal vasıtaları sanayiî yani ağır demir ve çelik sanayiî doğurmuştur. Eğer tahakkümün çaresi bundan ibaret kalsaydı, bir çok memleketler, başta Çin olmak üzere bugüne kadar kapalı bir cemiyet hayatını el sanayiî ile idame ederlerdi. Hayır metropoller makinanın istihsal ve mübadelede temin edilebileceği kârları tahsil edebilmek üzere makinanın verdiği üstün harp silâhları ile silâhlanarak dünyanın hiç bir noktasında kapalı pazar bırakmamışlar ve her noktayı, serbes mübadelelerin kanuniyetleri altına sokmuşlardır.

Yalnız, tek başına makina, istihsal ve maliyet fiyatlarının teşekkülünde unsurlardan ancak bir tanesidir. Serbes mübadelenin başlangıcında bu unsurun üstünlüğü metropol iş ücretlerinin mütemadiyen bir artma seyri göstermesini teviz etmiştir. İlk ihtiyat olarak, pazarlaşan memleketlerin altınları ve altın nev'inden kabili nakil servetleri bir nevi alım kabiliyetine tekabül ettiğinden, metropol iş ücretlerinin ve iş hacminin artma seyri, gene devam etmiştir. Fakat bu ihtiyatlar aşındıktan sonra, pazarların alım kabiliyeti mutlak bir tereddî safhasına girmiştir. Pazarlar, bunu, daima daha ucuza çalışmak suretile karşılamışlar ve bu sayede mübadele bir müddet daha devam etmiştir. Gittikçe daha ucuza çalışan, gittikçe sefilleşen bu gibi pazarlarda alım kabiliyetinin günden güne azaldığını gören kapitalist merkezler, buraları bir takım sermaye serpintileri ile sulamağa çalışmışlarsa da, cemiyet bakımından geriliğe mahkûm edilmiş olmaları nihayet kârlılıkları kalmamış bir takım sahalara para yatırılması demek olmuştur ki, ifadesini, cihan buhranının kaydettiği büyük hâdisede «borçların ödenememesi neticesinde patlak veren kredi buhranı»nda bulmuştur. Öyle ki, bugün cihanda, yekûnları milyarlara varan ve nasıl tahsil edilebilecekleri meşkûk bulunan bir takım alacak hesapları vardır.

Şu halde, makinanın yüksek iş ücretlerine, büyük ve mütenevvi iş hacimlerine alışmış ve bunu da ancak bazı memleketlerin milyarları aşan nüfusunu iktisadî fonksyonsuz bırakmak sayesinde temadi ettirebilen memleketlerde kârlı çalışması imkânları, birdenbire ve bir darbede ortadan kalkmıştır. İşte bir asırdanberi devam edegelen inhisarcı makina medeniyeti'nin zevallı, asıl bu noktadan ve bu bakımdan başlamış bulunuyor:

a) Bir takım alacak hesapları var ki, gayri kabil tahsil olmuştur.

b) Bir takım pazarlar var ki, alım kabiliyetleri sıfıra yakın bir seviyeye inmiştir.

c) Ve bu pazarlar, bu sıfıra yakın bir seviyeye inmiş olan alım kabiliyetlerini, artık istihlak eşyasına değil, iktisadi ve siyasi boyunduruktan kurtulabilmek üzere bütün sıkıntılara göğüs gererek ancak ve ancak istihsal vasıtalarına yani makinalara yatırmak kararındadırlar.

Bütün ticari takyidata rağmen, milletler arasındaki ticaret ve mübadele münasebetleri devam etmektedir. Fakat bunun karakter ve tandansı, makinanın zuhuru tarihindeki vaziyete nazaran tamamen değişmiştir. O tarihlerde, bir takım memleketlerde yerli el sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bir takım memleketlerde muazzam ve son derece farklılaşmakta (différencié olmakta) bir makina sanayii doğuyor ve makina lehine mamul madde, hammadde ve gıda maddeleri ile mübadele ediliyordu. Bugün ise bir takım memleketlerde bazı makina sanayiinin tasfiye edilmesine muvazi olarak bunların mukabilleri şimdiye kadar sanaysiz bırakılmış memleketlerde tesis ediliyor ve sanayileşme lehine hammadde ve gıda maddeleri, istihsal vasıtaları yani makinalar ile mübadele ediliyor. Sanayileşme lehine derken, hammadde ve gıda maddeleri lehine deyip de yemiyeceğimizi ve bugünkü vaziyetin geçen asırdakinin tıpatıp aksi olup olmadığını zaman bize gösterecektir. Yani, geçen asır mübadelesinde makina ve mamul madde lehine açılan makasın bu seferki bünye istihalesinde hammadde ve mamul madde lehine kapanıp kapanmayacağını, önümüzdeki devrede göreceğiz.

Çünkü, makina medeniyeti'nin bugünkü istihalesindeki inkişaf tandası, sarahaten ileri tekniğin bir takım milletlerin inhasından çıkarak bütün dünya milletlerine tevzi edilmesidir. Bu ise, yığınların ihtiyaç listelerinin çeşitlenmesine ve büyümesine muvazi olarak, refah seviyelerinin yükselmesi ve alım kabiliyetlerinin artması demektir.

Dünyanın mevcu hammadde ve gıda maddeleri istihsalâtı, milyarlar tutan yığınlar göre değildir. Önümüzdeki dünyada her insanın orta halli bir İngiliz tüccarı yahut bir Macar valisi kadar iyi yaşamak isteyeceğini farzederek (ki lüks hayat süren bugünkü dünyamızın bir kaç kere on bin adamının ihtiyaçları yanında hiçtir), fazla istihsaliden bahseden bugünkü avanakların, yaşarlarsa, nasıl bir hammadde ve gıda maddeleri istihsalı ile karşılaşacakları kabili tasavvurdur. Bu maddelerin bugünkü istihsalı, fazla gözükmek garabetini göstermiştir. Çünkü dünyadaki istihsal vasıtaları demirbaşı mahduttur. Bunun da sebebi, milyarlarca insanın koyun gibi bir hayat sürmek sefaletine mahkûm edilmiş olmalarıdır. İleri teknik, milletler arasında dağıldıkça bu milyarlarca koyun birer insan olacaktır. Ve her insan, kendine lâzım olan gıdayı ve ihtiyaç eşyasını isteyecektir. Bu, talebi, talep kıymeti, kıymet te hammadde ve ziraat maddesi istihsal edebilen memleketlerin servetlerini doğuracaktır.

Bugün, istihsal ve maliyet fiyatı bakımından makinanın düştüğü vaziyeti, bize, Japonya ve Japon rekabeti mükemmel gösteriyor. Gerçi, sadece mamul emtea bakımından. Bir taraftan rasyonel ve modern tekniğe, fakat bir taraftan da gerek para politikası gerek ise haddi zatında ucuza çalış-

mak itibarile aşağı iş ücretlerine dayanan Japon rekabeti, en kuvvetli gümrük duvarları ile zırhlanmış içpazarları bile (çünkü cam yapan memlekete cam, saat yapan memlekete saat satıyor) delikdeşik etmiştir...

İstihsalde makinanın ancak ikinci derecede bir rol oynadığını gösteren diğer misaller arasında, ücretleri para politikası bakımından düşürmek hareketleri vardır (İngiltere ve şürekâsı, Amerika ve şürekâsı). Fakat bir de Sovyet Rusya gibi kendi istihsal vasıtalarını kendi yaptıktan başka, 165 milyonluk bir nüfusa bütün ihtiyaç eşyasını vermek mecburiyetinde olan ve bütün hammaddeleri ve gıda maddelerini kendinde bulamayacağı için bunları ucuz makina satmakla tedarik etmeği göze alacak olan bir memleket yanında diğer makina ihracatçısı memleketlerin girecekleri vaziyeti, bunların kesif nüfus mevcutlarını ve hammadde ve gıda maddeleri ihtiyacını göz önüne getiriniz - o zaman, iyi hammadde ve ziraat maddeleri mukabilinde bütün milletlerin ne kadar kolay sanayileşeceklerini ve mamul emtea ile diğer maddeler arasındaki makasın nasıl sür'atle kapana-cağını tasavvur edebilirsiniz.

Şimdilik bir mamul emtea dumping'ine ve bunun doğurduğu tedbir ve mukabil tedbirlere şahit oluyoruz. (İçpazarlara ödettilen pirimli ihracat, dirije para politikaları, kontenjanlar, kleringler v. s.) Önümüzdeki yıllarda bir istihsal vasıtaları dumping'ine ve makinaların korkunç ölçüde bir muhaceretine (1) şahit olmamız için, milletlerin müstakil olmak kararları ve bu kararları tahakkuk ettirecek olan büyük kurtuluş mücadeleleri, kâfidir.

Bu suretle, gasbolunan iktisadi fonksyonlar (sanayi ve sermaye teraküm ettirmek hakkı) sahiplerine iade edilmiş olacak; istihsal maddeleri arasındaki (mamul madde ile diğerleri arasındaki) kıymet farkı ortadan kalkacak; bir tarafta günde beş kuruş, fakat diğer tarafta 500 kuruş, 5000 kuruş evet hattâ 5.000.000 kuruş tutmasında mahzur görülmeyen alinteri farkları makul ve ahenkli bir seviyeye inecek ve insanların birbirlerine hayvan muamelesi etmeleri zilletine bir nihayet verilmiş olacaktır.

Böyle bir neticeden, bugünlük uzak olabiliriz. Fakat bütün ok işaretleri, bize hep bu istikameti göstermektedir. Bunun ideolojik hulâsa ve şıarı, milletler arasındaki tezatlarla millet yapılarının içinde yuva yapmış yahut içinde yuva yapabilecek tezatların kalkmasıdır.

İstikamet bu olduktan sonra, mukavemetlerin ehemmiyeti yoktur. Bugünkü Avrupa, 1830 sularındaki kadar mürtecidir. Ne tarafa baksak, irtica kuvvetlerinin restorasyonunu tamamlamak teşebbüslerini görüyoruz: ister beli kırılmış emperyalizmin doğrulmak istemesi, ister ırk nazariyesine bürünmüş garplı nihvetinin kendine bir çıkış noktası araması, ister katoliklik - protestanlık mücadelesinin Avrupa politikacılarının arabasına bir ihtiyar beygir gibi koşulması, ister müstemlekecilik namına faşist saflarından kasideler okunması bakımından! Hayat, buna rağmen sağlam ve

(1) Bundan evvelki sayılarımızda, buna dair yazılar olduğu gibi, bu sayımızda da onların yani garplıların ağzından bir terceme vardır.

onurlu ilerlemektedir. Ret ve inkâr edilemez bir hakikat olmuştur ki, milletlerin hemen hepsi, şuurla, sabırla, feragatle, ayaktadır. Ve hemen her tarafta, halkçı olmak, geniş halk yığınlarının hakları için çarpışmak, milliyetçiliğin baş şartı olmuştur. Bunu samimiyetle tatbik edenlerin yanında bunun hiç olmazsa demagojisinin yapılmakta olması da gösteriyor ki, dava budur ve bu dava muzaffer olacaktır.

Liberal iktisadı reddeden Türkiye’de maliyet hesapları sır kalamaz!

Bütün sanayi müesseselerinde maliyet hesaplarının

NEŞRİNİ

ve

bunların doğruluğunun da

DEVLETÇE KONTROLUNU

istiyoruz.

Buhrandan korkmayan sanayi:

Harp sanayii.

M. Şevki.

Dünya buhranı sanayice en ileri memleketleri hırpalar ve istihallerini yarı yarıya hattâ bazı yerlerde % 30 derecesine kadar azaltırken bir sanayi şubesinin sınırlarında kalıyor ve oradan içeri adımını atamıyor: Harp sanayii.

Sanayi istihsalâtı her şubede azalırken harp sanayiinin istihsalı bünyece bazı değişiklikler kaydetmekle beraber daima artıyor ve daima genişliyor. Bu artış ve genişleyişten anlıyoruz ki, dün olduğu gibi bugün de en revaçta olan meta harp ve silâhtır. Bizim bakımımızdan bunu çok tabii görmek de lâzımdır. Milli kurtuluş hareketlerinin hız aldığı ve bir tasfiye hareketinin başladığı bu devirde emperyalizmin kendi davalarını tahakkuk ettirmesi ve şimdiye kadar süren hakimiyetini ibka etmesi için silâha sarılmasından başka ne çaresi vardır?. Bu sebeple bir taraftan iktisadi ve fakat daha ziyade siyasi manaları ve ehemmiyeti haiz olan bu buhrandan korkmaz, sanayinin gidişini gözden geçirmek çok faydalı ve lüzumlu olacaktır:

Almanyada konjunktur tetkikatı yapan müessesenin intişar eden 28 Şubat tarihli haftalık raporuna nazaran top, silâh ve cephane imalâtı yapan başlıca memleketlerin harpten evvel ve sonraki harp malzemesi ihracatı şöyledir:

1909.....	158 Milyon mark	1925.....	200 Milyon mark
1910.....	195 » »	1926.....	210 » »
1911.....	208 » »	1927.....	203 » »
1912.....	272 » »	1928.....	250 » »
1913.....	293 » »	1929.....	272 » »

Burada harpten sonraki istihsalin en yüksek olduğu senenin harpten evvelki en yüksek seneye nazaran % 10 kadar bir tenakus gösterdiği görülmüş de bu silâhlanmanın azalmış bulunduğu aslâ delâlet edemez. Çünkü bunun içinde harpten sonra ehemmiyetleri çok yükselmiş olan ve harpten evvel ise ya hiç imal edilmeyen veya pek az miktarda imal olunan silâhlar dahil değildir. Meseleâ tayyareler bu meyandadır.

İngilterede tayyare imlâtında 1913 e nazaran tezayüt adetçe tam yirmi mislidir. Amerikada 1913 de ancak 200 tayyare imal olunurken bugün 14.000 tayyare imal olunmakta... 1913 de İngilterede imal olunan tayyarelerin kıymeti takriben 1 milyon mark iken 1930 da imal olunanların kıymeti 160 milyona çıkmıştır. Amerikada ise bu miktar 3,3 milyon marktan 299 milyona fırlamıştır.

Tayyare imalâtındaki tezayüdü anlamak için şu cetvele bakalım,

Tayyare fabrikalarında çalışan amele:

1913	1924	1930	
1.000	12.000	21.000	İngiltere
	5.100	10.000	Fransa
168	2.701	14.710	Amerika

Halbuki bu müddet zarfında sanayide amele kullanılması gittikçe azalmış ve amelenin yerini günden güne otomatik makinalar tutmaya başlamıştır. O halde hakikatte tezayüt yukarıda görülen müthiş farklardan da daha çok fazladır.

Yapılan tayyarelerin daha ziyade beynelmilel nakliyat için kullanıldığı da doğru değildir. Meselâ Fransadaki imalâtın % 80-85 şî, Amerikada % 70-75 şî ordu için olduğu resmi istatistiklerden ve beyanattan anlaşılacaktır.

Harp sanayiindeki tezayüt bundan ibarete değildir. 1914 ten evvelki ihracat miktarı yalnız mahdud ve muayyen memleketlere münhasır iken harpten sonra bir çok memleketler ve ezümle Japonya, Rusya, Polonya, Çekoslovakya memleketleri kendi ihtiyaçları için geniş mikyasta harp sanayii kurdukları gibi Yugoslavya, Romanya, Brezilya, Cenubi Amerikada uzak veya yakın şarktaki memleketlerden bir çokları da kendi mikyaslarında harp sanayii tesis etmekte bulunmuşlardır. O halde yukarıda gösterilen ihracat miktarı hakikatte harp sonrası sanayiinin istihsalâtı hakkında tam bir mukayese noktası teşkil edemez.

Bu yeni tesislere ve bu hummalı imalâta rağmen eski harp sanayiine malik memleketlerin istihsalâtına bakalım: Meselâ bunlardan en mühimmi olan Fransadaki (Compagnie des farges et acieries) şirketinin 1930-31 senesi bilânçosunda deniliyor ki «St. chamond» silâh fabrikası kendi hususi imlâtı dolayısıyla diğer sanayiın duçar olduğu buhrandan müteessir olmamıştır. Aynı raporun diğer bir yerinde ise «St. Chammond'nun hususi imalâtı ve harp gemileri siparişi olmasaydı şirketin diğer şubelerindeki zararlar kendilerini daha fazla hissettirecekti» denilmektedir.

Diğer bazı misaller daha: Çekoslovakyanın en mühim bir silâh fabrikası olan Skodada 1933 de 17.000 amele çalışmıştır. Bu miktar harpten evvelkine nazaran % 70 bir fazlalık ifade etmektedir. Halbuki Çeklerin diğer sanayi kısımlarında çalışanların mevcudu 933 de harpten evvelkine nazaran % 23 bir tenakus göstermiştir.

Belçikalıların silâh fabrikası olan Jhon Cockerill firması 1932 buhran senesinde 13.300 amele çalıştırmıştır. Bu miktar en yüksek konjunktur senesi olan 1929 nazaran % 15 bir fazlalık göstermektedir. Halbuki aynı seneler zarfında diğer sanayideki amele miktarı arasında % 30 bir azalma vardır.

Birde kazanç cephesinden tetkik edelim: Belli başlı sanayiinin hepsi son buhran senelerinde mükemmel kârlar kaydetmişlerdir.

Fransız harp sanayiinin safi kârı (milyon frank olarak)

	Şnayder	Kompani defurj	Hoçkis
1928.....	24,1.....	14,2.....	23,6
1929.....	26,3.....	25,6.....	17,1
1930.....	26,6.....	28,7.....	17,1
1931.....	26,1.....	8,4.....	20,0
1932.....	25,5.....	3,1.....	22,0
1933.....	25,4.....	8,9.....	00

İngitlere (1000 Sterlin olarak)

	Vikreş	Vikres, mak. Ltd.	Skova	Çek silah fab.
1928.....	940.....	1 149.....	—	8,3
1929.....	942.....	1 160.....	67,1	9,5
1930.....	776.....	1 005.....	67,8	8,0
1931.....	575.....	806		
1932.....	529.....	763		

1929 den sonra emtea fiyatının düşüşü yani paranın alım kuvvetinin artışı dolayısıyla kârda görünen nisbi azlık hakikatte bir tenakus ifade etmez. Birde bu şirketlerin istikbal hakkında ne düşündüklerini dinleyelim:

Vikres direktörlerinden Sir Laurens 1933 umumî içtimasında demiştir ki «geçen senenin iş hacmi oldukça iyi idi. Bu sene geçen seneden daha müsbet bir bilançoya malikiz.

Cle des Forges ise 1932-33 senesi bilançosunda dahili işler ve ihracatta «hafif bir iyileşmeden» bahsediyor.

Skoda ise 1933 senesi ortasındaki raporunda uzun vade ile sipariş aldığı imalat yekûnunu 1,8 milyar koron olarak gösteriyor. Bir mukayese olmak için düşünmelidir ki, 1932 senesinde firmanın tekml imalatı 654 milyon koron idi. Hulâsa hem iş ve hem kâr itibarile harp sanayiinde dünya buhranına rağmen daimi bir artma ve genişleme görüyoruz.

Buhran seneleri dolayısıyla yalnız silah, cephe ve top ihracatında nisbi bir düşüklük olmuştur, fakat bu düşüklük umumî sanayilinki ile kabili kıyas değildir. 1928 senesi 100 itibar edilmek üzere muhtelif senelerdeki ihracat şöyledir:

	Dünya ticareti	Sırp malzemesi ticareti
1928.....	100	100
1929.....	102,5	109,2
1930.....	82,2	94,1
1931.....	85,7	58,59
1932.....	39,5	63,7
1933.....	26	75

Buhran ve emtea fiyatının düşüklüğü nazarı itibare alınırsa bu fasıldaki harp malzemesi ticaretinin kıymet itibarile azalmasına rağmen hacim itibarile azalmadığı kabul olunabilir.

Modern silâhların artışı ise şu rakamlar bize görülmüyor:
Muhtelif memleketlerin tayyare, tayyare parçaları
ve tayyare motorları ihracatı milyon mark olarak

MEMLEKETLER	1913	1929
İngiltere	1.0	44.7
Fransa	8.7	35.6
Birleşik Amerika Cumhu- riyetleri hükûmeti	0.5	38.2

Tankların imalât, kıymet ve ihracatı hakkında malûmat bulmak müşkil-
dir. Yalnız İngiliz Ticaret nazırının parlâmentodaki bir izahatına göre 1932
de imal edilip ihracı için müsaade verilen tankların miktarı şöyledir:

Bolivyaya	5 Tank
Danimarkaya	1 »
Hollandaya	5 Zırhlı araba
Japonya	6 » »
Polanya	40 Tank
Romanya	1 »
Rusya	8 »
Siyam	10 »

Modern silâhlardan dolayı vaki olan ticaret mektum kalmakla beraber
bunların silâh ve cephane faslında umumî hrpten evvelkine nazaran gö-
rülen % 10 noksanlığı çok tecavüz edeceği daha tayyare ihracatındaki
erkam gösteriyor. (1929 ile 1913 arasındaki silâh ve cephane ihracatı farkı
ancak 21 milyon iken yalnız tayyare ihracatı farkı 108 milyona çıkmak-
tadır.)

Harp sanayiinde çalışan amele adedi de ekser memleketlerde hissedilir de-
recede bir azalış vardır. Bu da yukarıda izah edildiği üzere işin ve istih-
salin azalmasından ziyade otomatik makinaların çoğalmasındandır. Me-
selâ Amerikada hususi harp sanayiinde 1914 deki miktarlar 100 itibar e-
dilmek şartile amele miktarı 80 ne düştüğü halde istihsal miktarı 120 ye
çıkılmış ve binaenaleyh beher ameleye isabet eden iş miktarı da 150 yi
bulmuştur.

Yalnız amele miktarı muhtelif iş sahalarındaki tandansı göstermesi iti-
barile sayanı dikkattir:

	1907-08	1924-25	1930-31
İngilterede: (1000 amele hesabı)			
Harbiye nezareti emrindeki fabrikalarda	14,5	12,1	11,1
Bahriye nezareti emrinde	1,1	6,6	6,1
Diğer hükûmet tersanelerinde	24,8	35,7	29,6
Vekûn	40,4	54,4	46,8

Fransa:	1913	1927-28
	24,0	23,0
	33,0	25,0
Yekûn	57,0	48,0

Amerikada:	5	8
	40	50
Yekûn	45,0	58,0

Görülüyor ki, bazı kısımları da harp öncesi ve sonraki miktarlar arasında farklar bulunmakla beraber mecmuda tenakus yalnız Fransada vardır. Ve bu da azdır. Buna mukabil hususî sanayide ise muhtelif şubelerde:

İngilterede:	1907	1924	1930
	17,6	11,1	10,7 olduğu halde
Fransada:	1906	1921	1926
	27,8	38,8	42,6 olmuştur.

İtalyada hususî sanayide çalışan amele miktarı ise:

1911	1927
14,9	17,9 dır.

Yani İngiltereden madasında artış vardır.

Büyük memleketlerde hususî saanyinin imalâtı ise harp öncesine nazaran şu suretle inkişaf etmiştir:

	İstihsal kıymeti Milyon Mark			İstihsal hacmi Harpten evvelki = 100		Behere meleye inaat eden İstihsal artışı Harpten evvelki=100	
	1907	1924	1930	1924	1930	1924	1930
İngiltere:							
Silâh	12,5	12,7	9,2	78	54	153	163
Cephane	75,8	102,5	102,5	105	98	155	132
Yekûn	98,3	125,2	111,7				
Amerika:	1915	1929		1929		1929	
Silâh	44,1	92,4		151		157	
Cephane	129,9	184,0		102		163	
Mevaddı infilâkiye	173,9	304,5		126		192	

İşte harp sonrası devrinin harp hazırlığı hakkında en karakteristik delilleri.

Rakkamların anlattığı sanayi.

II.

Günlük gazetelerin sütunlarında sık sık tesadüf ediyoruz: «Devletin yeni sanayi programı dolayısıyla fabrikatörler toplanarak müzakerede bulunmuşlar ve kendileri tarafından kurulmuş olan sanayi istihsalâtı memleket ihtiyacına tekabül ettiği için yeniden kurulacak devlet sanayiinin husule getireceği vaziyeti münakaşa etmişler ilh...» yahut «Kurulmuş bulunan ipekli sanayimiz bugün bir milyon altıyüz bin metre istihsal yapmaktadır. Bu miktar memleket ihtiyacını tecavüz ediyor. Binaenaleyh ipekli sanayii artık tahdide tabi tutulmalıdır. (*)» İşin mahiyetine vakıf olmadığı için millî sanayi ve millî iktisat namına bir çoklarının büyük inşirah duyacağı bu mütalealar ne dereceye kadar doğrudur? Bunu bir de rakamların projektörleri altına gitererek aydınlatmak şüphesiz ki çok faydalı olacaktır.

17 milyon nüfuslu bir memleket için bir milyon altıyüz bin metrelik ipekli kumaş istihsalı ne demektir? Bu beher nüfus başına takriben 9,5 santimetrelilik bir kumaş isabetini ifade eder. Bu miktar Türk vatandaşının beheri için bir boyunbağı bile olamaz. Vakıa biz 17 milyon insanın ipeklilere garkolmasını isteyecek değiliz. Fakat öz malı, tam manasile yerli istihsalı olduğu için köylüsünün bile ipekli giymeği yadırgamadığı bu memleket için nüfus başına bir metrelik ipekli kumaş istihsalını gaye edinirsek bugünkü sanayiın tam on misli hacminde bir ipekli saayiine ihtiyaç hasıl olur. İpek ve ipekli mensucat belki İsveçte ve Sibiryada oturan insanlar için bir lükstür, fakat dutun ve ipek böceğinn çok eski bir vatani olan Anadolu için yünlü kumaş kadar tabii ve ucuza mal edilebilir bir metadır. Bilhassa her kurulacak ve işleyecek sanayi bu memleket için bir iktisadî genişlemeyi icap ettirdikten sonra. O halde bu vaziyet karşısında ipekli sanayiın haddini aşmış olduğundan nasıl bahsedebiliriz. Haddini aşmış olan sanayi değildir ve belki; gayri iktisadî kuruluş ve çalışış dolayısıyla zirai istihsalâta nazaran çok kabarmış olan fiyattır ve bu yüzden satışının günden güne azalmsıdır.

Bu iş ipekli saayiinde olduğu kadar devletin beş senelik programle kurmak istediği diğer tekmil sanayi şubelerinde de böyledir. Bunu bize anlatan da keni hissimiz veya şahsî görüşlerimiz değil, bizzat sanayi müesseselerinin verdikleri rakamlardır:

Meselâ bunlardan ipekli sanayii ele alalım:

Son sanayi istatistikine nazaran ipekli mensucat ile uğraşan müesseselerin adedi 77 dir.. Bu müesseselerin heyeti umumiyesinin sahip olduğu maki-naların kıymeti 486.0000 ve yalnız 40 tanesinin sahip olduğu binaların kıymeti 468.000 liradır. Yani cem'an 954.000 lira sermayeye dayanan bir

(*) Akşam gazetesinin 25 şubat tarihli nüshasından.

İpekli mensucat sanayiine malikiz. O halde beher müessesenin vasatı sermayesi 12.400 lira kadar bir şey tutar. Binası ve makinası dahil olmak üzere 12.000 liralık bir fabrikanın randımanının ne olabileceği kolaylıkla anlaşılabilir.

Sonra tekml bu ipekli sanayiinin istihsalâtı iptidai maddeler de dahil olmak üzere 3.253.000 liradır. Yani nüfus başına 19 kuruşluk bir istihsal, istihsali bu sanayie ait olmıyan hammadde fiyatını çıkarır isek geriye 1,080,000 lira kalır ki, bu takdirde nüfus başına isabet eden miktar ise 6 kuruştan ibaret olur. Günün terakkiyatına uymak isteyen inkılâpçı bir millet sıfatile bu istihsalin kifayet edip etmiyeceği, bu miktarı bu hudut ta bırakmak için tahdidin lâzımgelip gelmiyeceğini erbab insafa terke ediyoruz.

Dokuma sanayiinin heyeti umumiyesine intikal edelim. İpekli, yünlü, trikotaj, fanile ve çorap, kaput ve yelken bezini, yün, pamuk ve ipek ipliğini ihtiva eden bu kısmın tekml sermayesi 9,5 milyonu makina, 4 milyonu bina olmak üzere on üç buçuk milyondur. İpekli sanayiinde makina kıymetile bina kıymeti arasındaki nisbet takriben 1:1 olduğu halde mensucatin heyeti umumiyesinde 2:1 kadardır. Tekml istihsalât ise hammadde fiyatı dahil olduğu halde 20 milyondur. Senede nüfus başına isbaet eden miktar 120 kuruş. Bugün bir senede 120 kuruşla bir çocuğun giydirilmesi dahi kolayca düşünölemeyeceğine göre Türkiyenin giydirilmesi bugünkü dokuma sanayiimize kalırsa halkın büyük kısmının çıplak kalacağı buradan ve bilriyaziye anlaşılmış olur. Hariçten ithalatın milli iktisat için bir zâf olduğu aşikâr bulunduğu nazaran devletin mensucat sanayii kurmasındaki kat'i zaruret kendilinğiden meydana çıkar.

Senede nüfus başına vasatı olarak geyinme masrafı 12 lira kabul edersek bugünkü istihsalin en az on defa arttırılması icap ettiği bulunur ki bu suretle asgari mensucat sanayiimizin hacmi da hesap edilmiş olur.

Bir defa da bu kısmın rantablite derecesini tetkik edelim:

11.730.000	Hammadde kıymeti
1.100.000	İşletme masarafa
3.700.000	Ücret ve yevmiye yekûnu
2.100.000	% 15 faiz ve amortisman
18.630.000	
2.100.000	Safi kâr
%15	Sermayeye nisbeti

İşte tahdit fikirlerinin ileri sürölmesini hep bu az görülen kârda aramalıdır. Büyük istihsal yapan müesseseler için bu kâr norması yüksek görölebileceği halde yüksek faizlerle sermaye tedarik edebilen ve az istihsal yapan müesseseler - ki ekseriyeti bunlar teşkil eder - Bu kârı yaşamak imkânını bulamamakta ve tahdit fikirlerini ileri sürmektedirler. Velez memleketin sanayiisiz kalması bahasına da olsa kendi kârlarının yükselmesi düşüncesile sanayi erbabı belki bu taleplerinde mazurdurlar. Fakat memleket menfaati için bu talep aslâ kabul edilemez.

Devletin beş senelik programla kurmasını istihdaf ettiği diğer sanayi şubelerine geçelim. Meselâ maden sanayiine:

Vapur tamiri sanayi çıkarılırsa döküm ve her nevi demir işleri, ziraat aletleri, çivi, otoombil ve diğer maden işleme sanayiini ihtiva eden bu kısmın makina kıymeti takriben 1,5 milyon, bina kıymeti takriben yarım milyon ki ceman ilk milyonluk bir sermayeye istinat etmektedir.

Dünyanın makinalaşmakta ve motorlaşmakta olduğu bugünde bu sanayi hacmini nasıl kâfi addedebiliriz? Meselâ bu şubenin tekml istihsalâtı takriben 3,5 milyondur. Halbuki son buhran senelerine rağmen bizim bu sanayi istihsalâtından ithalâtımız otuz beş milyon kadardır. O halde bugünkü ihtiyacın kapatılabilmesi için bile on misli bir ittisa zarureti vardır. Kaldı ki, biz zaten bugünkü ithalât ve istihsal miktarını kâfi görenlerden değiliz, bu miktarlarda dahi daha hayli tezayüdün mutlaka elzem bulunduğuna iman eednlerdeniz.

Keza maden istihraç sanayiide bu şekildedir.. Türkiyedeki kömürden başka tekml maden istihsalâtı 1,290.000 lira kıymetindedir. Bu işe yatırılan sermaye ise ancak 830.000 liradır. Bu şerait altında Türkiyede maden istihsal ve istihracından bahsetmek bile bir az abes olur.

Hulâsa: Hangi şubeyi ele alırsak alalım gerek sermaye ve gerekse istihsal bakımından sanayimiz bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı dahi tatminden çok uzaktır. Bu şerait altında sanyalin bazı kısımlarını tahdit etmek demek Türkiyede hakiki manasile sanayi daha doğmdan, çıkış halinde iken ölümüne mahkûm etmek demektir. Bizim fikrimizce Türkiyede sanayi ancak devletin yeni kabul ettiği beş senelik programla başlayacak ve ancak o yolda hakiki inkişafını bulacaktır. Şimdiki sanayi o kadar derme çatma ve o kadar köksüzdür ki, meselâ her yerde makinalı sanayi ev ve el sanayiini ortadan kaldırırken son zamanlarda bizde evlerde çıkan trikotaj sanayiinin diğer makinalı sanayi durdurduğundan şikâyet edilmeğe başlamıştır. Bundan şunu anlıyoruz ki, makinalı sanayi diye kurulan ve devletin himayesine mazhar olan sanayi bir çoğu rasyonalite derecesi itibarile daha ev sanayiinden ilerde değildir. Böyle bir sanayi ile iktifa olunamaz. Hattâ himayesinden de ancak zarar beklenebilir.

Biz hakiki sanayie, büyük ve rasyonal sanayie gitmek istiyoruz, bir memleketin sanayileşmesi de ancak bu suretle mümkündür, bütün himayelere rağmen bunu memlekette yaşatacak başka kimse çıkmadığına göre Türkiyede bu çeşit sanayi devletin tarafından kurulmasından başka bir çare ve yol yoktur.

Kronik :

Mecmualarımız.

İstanbul, mecmuacılıkta, Anadoludan aşağı kalmamıya çalışıyor. Bu sahada, Halkevi'nin çıkarmakta olduğu «Yeni Türk Mecmuası» istisna edilecek olursa, hatta, Faruk Nafiz'in «Anayurt» u da dahil olmak üzere(1) hemen bütün İstanbul mecmualarına birer «éclectique revue» nazariyle bakabiliriz. Gerçi «Yeni Adam» ın sahibi İsmail Hakkı Bey bu görüşümüze itiraz edecek ve kendi mecmuasının kuvvetli şahsiyetini böyle bir renksizlik sıfatından tecride çalışacaktır. Hiç şüphesiz bunda, birçoklarına da haklı görünecektir. Çünkü, evvelâ, İsmail Hakkı Beyin, kendi şahsının bariz bir karakteri vardır. Onu, yirmi beş yıldanberi terbiyede olsun, içtimai politikada, hattâ, kısaca pilitikada olsun kat'i bir «indivüalısma»nın müdafii olarak tanırız. Hatta, diyebilirim ki, bizim bütün Meşrutiyet devri fikriyatına hâkim olan bu nazariyeyi en iyi ve en ilmi surette sentetize eden İsmail Hakkı Beydir. Onu, bu itibarla Ziya Gök Alp'in tam bir antitezi olarak ta telâkki edebiliriz.

İşte, «Yeni Adam» ında İsmail Hakkı Beyin şahsiyetinin bu en çikintılı tarafını, biz, bir parça yasılaşmış, yumuşamış buluyoruz. İçimizde, «sakın, İsmail Hakkı Bey de bir nevi fikir oportünizmasına mı düştü?» diye bir sual ve endişe peyda oluyor. Lâkin, bu endişenin izahını, «Yeni Adam» ın demok-

(1) Eğer batmadı ise.

ratlık vasfından kolaylıkla çıkarılabileceğimiz için çok merak ve telaşa düşmüyoruz. Çünkü, bu demokrasi kelimesi, son zamanlarda bizatihi oportünizmanın müradifi haline girmiştir. Onun esasını şahsi hürriyet umdesi teşkil ettiği için her şeyi, bütün fikir cereyanlarını kolaylıkla kendi içine alabiliyor. Demokrasinin en güzel, en canlı misalini bugünkü çok fırkalı «parlamento» larda müşahade ediyoruz. Bunlarda herkes istediğini söylüyor; aklından geçeni bağıyor. En zıt fikirler birbirile durmaksızın çatışıyor. Tıpkı bir «éclectique» mecmuada olduğu gibi...

Hüseyin Cahit Beyin «Fikir Hareketleri» ne gelince hemen söyleyelim ki, «Yeni Adam» çıktıktan sonra, doğrusu, buna artık lüzum kalmamıştır. Bu da demokratır; bu da muhtelif lisanlardan tercümelerle çıkıyor; burada da, öbüründe olduğu gibi bir derin Avrupa hayranlığı hüküm sürüyor. Onun için, herkesin aklına gelebilir ki, bu iki mecmua bir başlık altında birleşsin. O vakit, hem demokrasi cephesi takviye edilmiş, hem de meydana biraz daha sarahat gelmiş olur. Fakat, bu takdirde bizce ne «Yeni Adam» dan, ne «Fikir Hareketleri» nden eser kalabilir. Çünkü, demokratlık bugünün telâkkilerine göre artık Yeni Adamı müstakil bir sıfat olarak

tarife kâfi değildir. Hüseyin Cahit Beyin mecmuası ise çok statik bir şey olduğu için «hareket» vasfını adeta istirkap etmiş gibi görün-

yor. Biz, bu iki eş mecmuaın birleştikleri takdirde alabilecekleri ismin olsa olsa «Hür Adamlar» olabileceğini düşünüyoruz. **

Doktor Reşit Galip.

Doktor Reşit Galip' i gömdüğümüz gün Hakimiyeti Milliye'de Burhan Asaf'ın aşağıki yazısı çıkmıştı. Onu da buraya alıyoruz.

Onun Vekil olduğunu duyduğum günkü sevincimi hatırlıyorum. Vekil olması, o kadar fevkalâde bir şey mi idi? Değil. Reşit Galip, anadan doğma inkılâpçı idi. Anadan doğma, memleket ve halk çocuğu idi. Bu türlü vasıfların yanında, Vekillik küçük kahr. Yalnız iyi biliyorum ki, o günkü sevincimiz. Reşit Galip'ten ziyade memleketin maarif işleri namına idi. Ne acıklı tesadüfler hokkabazdır şu hayat ki, İnkılâp Enstitüsü açıldığı gün Reşit Galip'in gözleri kapandı.

Nasıl yapmalı ki, bu çocuğun aramızdan ayrıldığına, aklımız alışsın, duygularımız alışsın, sevgilerimiz alışsın? Nasıl yapmalı ki, bu satırlar ve şu sıralarda bunlar gibi karalanan bir yığın söz, mersiye'nin basmakalıp edasını parçalasın da — dostlar, aramızda, tatlı bir dertleşme olsun? Bu dertleşme, onun kadar tatlı, onun kadar temiz olsun, nasıl yapmalı?

Ölümün korkunç zulmünü bugünkü kadar duydunuz mu? Ben, 16 senedir anasızım. Bugünkü kadar, öksüzlüğümü duymamıştım. Düşünüyorum, bunun sebebi, munis şahsına karşı duyduğum sevgi midir? Hayır, çünkü bunu kendi içimde, her sadık dost gibi, onsuz da devam ettirebilirim. Bu yolda kendime pek çabuk arkadaş bulacağımı bildiğim halde, meselâ onun sevgili şeflerine, onun uzun zamandanberi mesai arkadaşlığını yapmış olanlara, hele talisiz Hüseyin Ragıpa, hele geride bıraktığı kadınla yumruk kadar yavrulara eğilerek yol vermem lâzımdır. Hayır, sebepler arasında bu sebep egoyizmama en yakını olmakla beraber, büyüğü değildir. Öksüzlüğümün büyük sebebi, her yurt çocuğunun gözü kapalı örnek seçeceği kadar temiz, feragatli, çalışkan Reşit Galipin inkılâp safımızda büyük bir boşluk bırakmasıdır. Bir boşluk ki, onu açan Ölüm bile şimdi oradan bütün heybetiyle birkaç kere daha geçse — bu boşluk, ona bol gelecektir.

Hatırlıyorum: Geçen çocuk bayramında, rüzgârlı bir günde, istasyon ile Evkaf apartımanı arasında açılan sahada; o adını bile koyamadığımız acayip bozkır parçasında; Haydar Beyin divarını bir çomak gibi yutuveren genişlikte, bir kürsünün üzerine çıkmış, Ankara mekteplilerine sesini duyurmağa çalışıyordu. Ben, arkadan sokuldum. Uzun boycağızı, omuzlarına doğru o hepimizin hatırlıyacağı bükümünü yapıyordu. Genç adam,

yaralı ciğerlerini zorla, şişirebildiği kadar şişirerek, önündeki yavrulara bir «and» öğretiyordu:

Türküm. Doğruyum. Çalışkanım.

Yasam, küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu budunumu özümünden çok sevmektir.

Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir.

Varlığım, Türk varlığına armağan olsun.

Bu sözleri, sevgili Ölümüz, uydurmamıştı. Rodosta nasıl büyüdü ise; Tıbbiye talebesi iken, gazete idarehanesine ilk yazısını nasıl taşıdı ise; nasıl köye girdi ve oradan çıkmadı ise; nasıl İstiklâl mahkemesinden tarih davasına, oradan Maarif Vekilliğine geçti ve — tekrar kitaplarının başına döndü ise, o sadelikle, önündekilere kendini kendisi yapan kanaatları belletiyordu..

O rüzgârlı ve nekes gün olmasaydı dahi, o ciğerler, onun gürüldeyen bir sesle iriyarı talakatlar yapmasına gene mani olacaktı. Fakat o ciğerler, nöbetler içinde yanan münevver gövdesini ve münevver dimağını aç göz-lü Kadere teslim etmekte tereddüt etmediler. Mani olmadılar. Ve biz de onlar için, hiç bir şey yapmamıştık, belki de bundan.

En son, hastalığından birkaç gün evvel, telefonla Roxalane'in türkçesini sormuştum. Hurrem Sultan olduğunu söyledi. Göreceğim geldiğini söyledim. Vasıtasızlıktan bir türlü gelemediğimi söyledim. Bana «Münür Hayri'nin kaptıkaçtısını yakalamamı» tavsiye etti. Nasıl aklıma gelebilirdi ki, onu orada bırakacaktım?

Doktor Reşit Galip,

Bu seni kucaklıyacak olan toprakları bir kenara atalım. Buna ne sen ne de biz inanırız ki, sen bundan sonra onların malı olacaksın. Çocuk gövdesi kadar dayanıksız gövdeni, birkaç ilâç kutusu, bir iki doktor müdahalesi ve yağmur gibi içimize boşanan yaşlar arasında kaybettik. Ne yapalım ki, bu, böyle oldu. Belki devrilen sandal bile aynı neticeye sebep olabilirdi. Ama, o bunun kadar hazin günde, sen suya dökülen yavrularını kurtarmak için, anlaşılan peşinde dolaşan, Ölümüne bir oyun oynıyabıldın. Fakat bugün, o sakar kuvvet, o bakarkör yapacağını nihayet yapmış bulunuyor. Maddeni verdik, değerli dostum.

Eğer bu olmasa idi, şeflerinin emrinde ve inkılâbın siperinde, arslanlar gibi döğüşmekte devam edecek ve daima daha büyük verimlerle, yurduna ve budununa hizmet edecektin. Fakat, bu, oldu. İşte bunun için, ciğerlerinin yapamadığını bizim hafızamız, bizim sevgimiz, bizim arkadaşlığımız yapacak,

SENİ YAŞATACAĞIZ, REŞİT GALİP!

Hem nasıl yaşatacağız, biliyor musun? Bütün yetişen ve yetişecek çocuklarımıza, sendeki «insan»ı tanıtacağız. Başka hiç bir şey ilâve etmiyeceğim. Zaten, nazlı bir halin vardı. Öylece de süzüldün gittin.

İmtiyaz sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. — İstanbul